

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

FRANTIŠEK HASALÍK
SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**DĚTSKÝ DOMOV A JEHO ROLE V PŘÍPRAVĚ DĚTÍ A MLÁDEŽE NA
SAMOSTATNÝ ŽIVOT**

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem v ní všechny zdroje, ze kterých jsem při její tvorbě čerpal.

V Olomouci dne 11.4.2014

Podpis studenta:

Poděkování

Odborné vedení při realizaci bakalářské práce mi poskytla paní Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, které patří mé upřímné poděkování za rady, připomínky, a poskytnutou pomoc při sestavování této bakalářské práce. Děkuji také všem dětem dětských domovů Moravskoslezského kraje, které vyplnily dotazníky týkající se praktické části bakalářské práce.

Děkuji.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 CHARAKTERISTIKA INSTITUCIONÁLNÍ FORMY NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE – DĚTSKÉ DOMOVY	8
1.1 POČTY DĚTSKÝCH DOMOVŮ V ČR A JEJICH KAPACITA	8
1.2 OBSAZENOST DĚTSKÝCH DOMOVŮ	9
1.3 PRÁVNÍ PŘEDPISY SOUVISEJÍCÍ S NÁHRADNÍ VÝCHOVNOU PÉČÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH	11
2 VÝCHOVA	14
2.1 OBECNÉ VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ CÍLE	14
2.2 ÚPRAVA VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH	16
2.3 PROGRAMY ROZVOJE OSOBNOSTI	17
3 ŘÍDÍCÍ ČINITELÉ VÝCHOVY	18
3.1 PEDAGOGICKÝ PRACOVNÍK - VYCHOVATEL	18
3.2 KVALIFIKAČNÍ PŘEDPOKLADY PEDAGOGICKÉHO PRACOVNÍKA	18
3.3 OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLADY PEDAGOGICKÉHO PRACOVNÍKA	19
4 ORGANIZACE VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH	21
4.1 PÉČE O DĚTI	21
4.2 VYBAVENOST RODINNÝCH SKUPIN	22
5 VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI	23
5.1 VÝZNAM VÝCHOVY MIMO VYUČOVÁNÍ	23
5.2 PŘEVAŽUJÍCÍ ČINNOSTI VE VÝCHOVĚ V DĚTSKÝCH DOMOVECH	24
5.3 PŘÍPRAVA NA VYUČOVÁNÍ	25
5.4 ZÁJMOVÉ ČINNOSTI	25
5.5 SEBEOSLUŽNÉ ČINNOSTI	26
6 RIZIKA KTERÁ S SEBOU ÚSTAVNÍ VÝCHOVA PŘINÁŠÍ	27
6.1 CITOVÁ DEPRIVACE DĚTÍ	27
6.1.1 PROJEVY CITOVÉ DEPRIVACE	28
6.2 HOSPITALISMUS	29
6.3 ŠIKANA	29
6.4 PONORKOVÁ NEMOC	30
6.5 RIZIKA SPOJENÁ SE VSTUPEM DO SAMOSTATNÉHO ŽIVOTA	31
7 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM DĚTSKÝCH DOMOVŮ	32
7.1 OBSAH ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	32
7.1 POJETÍ VÝCHOVNÉHO CÍLE	32
7.2 STANOVENÍ VÝCHOVNÝCH CÍLŮ	33
7.3 VÝCHOVNÝ POSTUP	35
7.4 CÍLE PODLE ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU DĚTSKÉHO DOMOVA V NOVÉM JIČÍNĚ	36
PRAKTICKÁ ČÁST	38
8 PEDAGOGICKÝ PRŮZKUM	39
8.1 STANOVENÍ PROBLÉMU	39
8.2 HLAVNÍ OTÁZKA	39
8.3 CÍLOVÁ SKUPINA	40
8.4 DOTAZNÍK	40
9 VYHODNOCENÍ POLOŽEK DOTAZNÍKŮ	41

9.1	POHLAVÍ RESPONDENTŮ	41
9.2	VĚK	42
9.3	DÉLKA POBYTU V ZAŘÍZENÍ	43
9.4	ZÁJMOVÉ KROUŽKY	44
9.5	SEBEOBSLUŽNÉ ČINNOSTI	46
9.6	FINANČNÍ GRAMOTNOST	49
9.7	ZNALOST UMÍSTĚNÍ ÚŘADŮ	51
9.8	SAMOSTATNÉ BYDLENÍ	52
9.9	KONTAKT S RODINOU	54
9.10	HODNOCENÍ PŘIPRAVENOSTI	55
9.11	ZÁVĚRY PRŮZKUMU	56
	ZÁVĚR	58
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	59
	ZDROJE	61
	SEZNAM PŘÍLOH	63

ÚVOD

V České republice se nachází 146 dětských domovů zajišťujících výchovnou péči dětem, kterým z různých důvodů nemůže být tato péče poskytována v přirozeném prostředí vlastní rodiny. Jde o péči institucionální, státem řízenou. Podmínky výchovy v těchto zařízeních jsou stanoveny zákonnými normami, výchovně vzdělávací proces je řízen kurikulárními dokumenty. Téma realizace výchovy a role dětských domovů v životě mladých lidí mne jako pedagogického pracovníka podílejícího se na výchově dětí velmi zajímá. Ve své bakalářské práci se proto budu zabývat rolí dětských domovů, kterou sehrávají při přípravě dětí a mládeže na vstup do samostatného života.

Práce je rozčleněna na teoretickou a praktickou část. V teoretické části bakalářské práce se budu snažit vystihnout charakteristiku dětských domovů v České republice s uvedením některých souvisejících zákonných norem, výchovu a její organizaci. Popíšu hlavní činitele výchovy, výchovně vzdělávací činnosti, rizika, které s sebou ústavní výchova přináší. Na závěr teoretické části nastíním problematiku školních vzdělávacích programů dětských domovů.

Praktická část je zaměřena na provedení pedagogického průzkumu v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Průzkum je zaměřen na zjištění údajů vedoucích k zodpovězení hlavní otázky této bakalářské práce, zda a v jaké míře jsou děti v dětských domovech Moravskoslezského kraje vedeny v určitých oblastech k samostatnosti a zda jsou při přípravě na samostatný život dětí využívány zákonem stanovené možnosti.

V závěru vyhodnotím získané údaje a budu se snažit nastínit nedostatky i případné směry, kterými se dětské domovy a vychovatelé mohou při přípravě dětí a mládeže na vstup do samostatného života ubírat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA INSTITUCIONÁLNÍ FORMY NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE – DĚTSKÉ DOMOVY

Institucionální forma náhradní výchovné péče o děti a mládež je v České republice realizována prostřednictvím školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školskými zařízeními pro preventivně výchovnou péči. Do kategorie školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy spadají dětské domovy spolu s dětskými domovy se školou, výchovnými a diagnostickými ústavy.

Dětské domovy jsou v České republice zřizovány pro děti a mládež, které nemohou být z různých důvodů vychovávány v přirozeném prostředí vlastní rodiny, a není možnost náhradní rodinné výchovy. Účelem umístění dětí v zařízení bývá zajištění jejich náhradní výchovné péče v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání za podmínek dodržování základních práv dětí podle mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách a ústavních principů ČR. Do dětských domovů bývají děti vřazovány na základě předběžného opatření vydaného soudem, nebo na základě soudního rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy.

Děti jsou do dětských domovů umísťovány zpravidla po dosažení věku tří let. V zařízení mohou pobýt do svých 18 let, v případě přípravy na budoucí povolání může být dítěti na základě jeho žádosti pobyt prodloužen do 26 let věku.¹

1.1 POČTY DĚTSKÝCH DOMOVŮ V ČR A JEJICH KAPACITA

Podle přehledu škol a školských zařízení Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy se v České republice nachází celkem 238 školských zařízení pro ústavní výchovu. Větší polovinu z celkového počtu těchto zařízení zastupují dětské domovy. Dětských domovů je v České republice evidováno 146.² Přitom v roce 1994 se v České republice nacházelo pouze 99 dětských domovů, v roce 2000 jejich počet vzrostl na 124.³ V porovnání s údaji o počtech dětských domovů z roku 1994 narostl za posledních dvacet let jejich počet o 47 zařízení.

Celková kapacita dětských domovů čítá 5078 ubytovacích míst. Nejvyšší početní zastoupení dětských domovů se nachází v kraji Moravskoslezském. Toto prvenství zaujímá s 19 dětskými domovy, ve kterých celková ubytovací kapacita činí 699 míst. Další příčky zaujímá kraj Středočeský s 18 dětskými domovy a ubytovací kapacitou 612 míst, třetím

¹ Srov. Česko. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In *Úplné znění zákonů, Školství č. 950*, s. 453-457 (dále citováno jako Zákon č. 109/2002 Sb.).

² Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rejstřík škol a školských zařízení (verze 2.32)* [online], [cit. 2013-12-28].

³ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*, s. 254.

v počtu zařízení je kraj Ústecký se 17 dětskými domovy. Ústecký kraj však svou ubytovací kapacitou pro děti s celkovým počtem 765 lůžek zaujímá v tomto indikátoru republikové prvenství. Naopak početně nejnižší zastoupení dětských domovů má kraj Praha, kde se nacházejí tři dětské domovy a kraj Karlovarský s pěti dětskými domovy.

1.2 OBSAZENOST DĚTSKÝCH DOMOVŮ

Skutečné stavy obsazenosti kapacitních míst v dětských domovech se neustále mění. Děti z dětských domovů průběžně odcházejí, další přicházejí. Dle výkonových dat o školách a školských zařízeních ze zdroje databáze Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, tabulky označené názvem: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – zařízení, ve školním roce 2003/04-2012/13, vyplývá, že v dětských domovech v České republice bylo ve školním roce 2012/13 umístěno celkem 4442 dětí.⁴

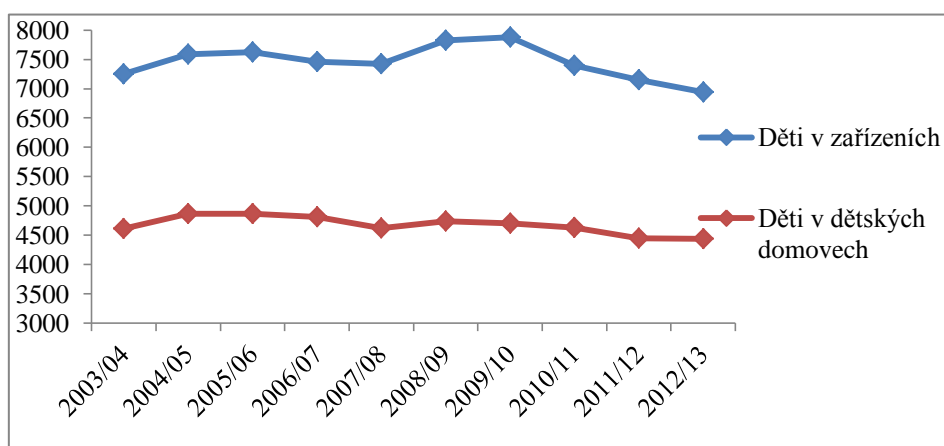
Tabulka č. 1: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – zařízení ve školním roce 2003/04-2012/13:

Děti		03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13
Celkem		7 250	7 590	7 621	7 459	7 427	7 820	7 878	7 397	7 150	6 941
v tom	dětský domov	4 612	4 867	4 869	4 815	4 618	4 739	4 704	4 628	4 451	4 442
	výchovný ústav	1 589	1 479	1 420	1 404	1 430	1 546	1 534	1 445	1 395	1 269
	diagnostický ústav	494	501	537	516	705	793	853	564	543	517
	dětský domov se školou	555	743	795	724	674	742	787	760	761	713

Z údajů této tabulky jsem pro lepší přehlednost sestavil graf počtů dětí v zařízeních. Názorně v grafu uvádím vývoj počtu dětí umístěných ve všech zařízeních, to je v dětských domovech, výchovných ústavech, diagnostických ústavech a dětských domovech se školou. Na grafu je zvlášť znázorněn početní vývoj dětí umístěných v dětských domovech.

⁴ Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Výkonová data o školách a školských zařízeních – 2003/04-2012-2013. Tab.9: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – zařízení ve školním roce 2003/04-2012/13* [online], [cit. 2013-12-28].

Graf č. 1: Počty dětí v zařízeních

Z grafu je patrné, že od roku 2009 dochází ke snižování celkového počtu dětí v zařízeních, v dětských domovech početní snižování za posledních deset období není až tak markantní.

Prostřednictvím Dětského diagnostického ústavu v Bohumíně jsem zjistil kapacitní i skutečné stavy obsazenosti dětských domovů v Moravskoslezském kraji k datu 8.1.2014.

Tabulka č. 2: Měsíční statistika ke dni 8.1.2014⁵

Název zařízení	kapacita	ev. stav
DD a ŠJ Budišov	32	23
DD a ŠJ Čeladná	46	39
DD a ŠJ Řepiště	10	4
DD a ŠJ Havířov	24	16
DD a ŠJ Karviná	55	47
DD a ŠJ Lichnov	32	31
DD a ŠJ Melč	40	36
DD a ŠJ N.Jičín	32	30
DD a ŠJ Opava - Milotička	64	45
DD a ŠJ Ostr. Hrabová	32	26
DD a ŠJ Bukovanského	24	24
DD a ŠJ Příbor	24	23
DD a ŠJ Frýdek- Místek	56	46
DD a ŠJ Vrbno	48	32
DD a ŠJ Radkov	40	24
DD a ŠJ Vizina	48	42
DD a ŠJ V. Heraltice	48	30
DD a ŠJ Fulnek	32	23
Celkem	687	541

Kapacitní stav byl k tomuto datu 687 míst, stav skutečné obsazenosti 541 dětí, což vyjádřeno procenty tvoří 78,7 % umístěných dětí v daném kraji ve vztahu k celkové ubytovací kapacitě. Z těchto aktuálních údajů jsou při srovnání s údaji Ministerstva školství, mládeže

⁵ Měsíční statistika ke dni 8.1.2014. Informace poskytla pracovnice DDÚ Bohumín Šunychl, paní Mlynkecová dne 17.1.2014.

a tělovýchovy, Rejstříku škol a školských zařízení citovaných v kapitole 1.1 patrný začínající snižující se kapacitní stavy v dětských domovech v tomto regionu.

1.3 PRÁVNÍ PŘEDPISY SOUVISEJÍCÍ S NÁHRADNÍ VÝCHOVNOU PÉČÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH

Provoz dětských domovů je legislativně upravován zákonnými normami, vyhláškami, dále předpisy a nařízeními vydávanými řediteli zařízení. Výchovná působení jsou realizována v intencích listiny základních práv a svobod, mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Všechny zákonné normy týkající se provozu dětských domovů neobsáhnou, uvádím jen výčet některých.

K právním normám na mezinárodní úrovni, které zaručují dětem jejich práva, patří Úmluva o právech dítěte, publikována ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb. Podle článku 29 Úmluvy má výchova dítěte směřovat k rozvoji jeho osobnosti, nadání, rozumových i fyzických schopností, k posilování úcty k lidským právům, svobodám, rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k přírodnímu prostředí, a přípravě na zodpovědný život.⁶

Základní práva a svobody vyjmenované v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního práva České republiky, jsou zajišťována všem bez rozdílu. Dodržování práv zajišťují soudy. Z pohledu dítěte, které je na základě rozhodnutí soudu umístěno do dětského domova, se může jevit toto právo negativní. Děti bývají většinou z rodiny odebrány proti jejich vůli, i když jsou tímto soudním nařízením státem chráněny. Tento výkon práva mohou pocítovat jako vlastní potrestání. Práva a svobody mohou být ze zákonných důvodů v některých případech omezeny. O takovém postupu pojednává článek 32, odstavce 4: *Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*⁷

Výkon ústavní výchovy je upravován Zákonem č. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších doplňků a novel. Zákon stanoví podmínky, práva i povinnosti, které je nutno vůči dětem dodržovat, stanoví povinnosti i pro děti samotné. Zákon zajišťuje dětem právo na výchovu a vzdělávání, podporu sebedůvěry, rozvoj citové stránky a aktivní účast ve společnosti.

⁶ Srov. Česko (Československo). Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104 ze dne 6. února 1991, o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*, s. 508.

⁷ Česko. Česká národní rada. Usnesení č. 2 předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. In *Sbírka zákonů, Česká republika*, s. 22.

Na dodržování zákonem stanovených podmínek výchovy, dohlíží místně příslušné okresní státní zastupitelství.⁸

Podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních jsou upravovány Vyhláškou č. 438/2006 Sb. Vyhláška kromě jiného upravuje a stanoví obsah a rozsah činnosti organizace a podmínky provozu zařízení, ve kterých se v části organizace výchovně vzdělávací činnosti uvádí, že: *V zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte může být v zařízení zřízena jedna nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení.*⁹ Vyhláška umožňuje zapojovat děti do přípravy celodenní stravy nebo provádění nákupů potravin. Také nabízí vzorový vnitřní řád, který patří mezi předpisy, jimiž je stanovován provoz v zařízení. Vnitřní řád vydává ředitel zařízení. Otázku, zda jsou vyhláškou stanovené možnosti v dětských domovech využívány či nikoli, se budu mimo jiné snažit zodpovědět v praktické části bakalářské práce.

Ústavní výchovy se dotýká rovněž Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V zákoně se jako hlavní hlediska sociálně-právní ochrany dětí uvádí zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny, vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči s ohledem na širší sociální prostředí. Zákon stanoví postup při umístování dítěte s nařízenou ústavní výchovou do dětského domova a určuje primární zodpovědnost za sledování výkonu ústavní výchovy, dodržování práv a rozvoj dítěte. Tato zodpovědnost přísluší pověřeným pracovníkům obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Ze zákona vyplývají zařízením jisté povinnosti, které zajišťují pracovníkům obcí s rozšířenou působností přístup k dětem i písemným materiálům, které se dětí týkají.¹⁰

Dalším zákonem ve vztahu k ústavní výchově je Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Popisuje kritéria, která vychovatel musí splňovat, a stanovuje kvalifikační předpoklady pro pracovní zařazení na pozici vychovatele v dětském domově.

Výchova a vzdělávání ve školských zařízeních, tedy i v dětských domovech, je dále upravována Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném

---

⁸ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., s. 453-454.

⁹ Česko. Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In *Sbírka zákonů, Česká republika*, s. 6074 (dále citováno jako Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006).

¹⁰ Srov. Česko. Zákon č. 401 ze dne 5. září 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In *Sbírka zákonů, Česká republika*, s. 5091.

a jiném vzdělávání. Zákon určuje podmínky pro realizaci výchovy a vzdělávání, vymezuje práva a povinnosti subjektů při vzdělávání, stanoví programy, podle kterých se vzdělávání v jednotlivých zařízeních uskutečňuje.¹¹

---

¹¹ Srov. Česko. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Úplné znění zákonů, Školství č. 950*, s. 9-10 (dále citováno jako Zákon č. 561/2004 Sb.).

2 VÝCHOVA

Pojetí výchovy a jejích definic je celá řada. Z odborné literatury vybírám následující: *Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.*¹²

V pedagogickém slovníku je výchova vymezena takto: *Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*¹³

Výchova není pouze věcí rodičů, týká se celé společnosti. To, co ve výchově konáme, nebo opomíjíme jako rodiče, nebo vychovatelé a jiní zúčastnění, působí na děti, mladistvé a nepřímo i na skupiny, k nimž dítě náleží, a na budoucnost. Jak uvádí W. Brezinka: *Výchova je pokus o ovlivnění, jímž chceme dosáhnout zlepšení, zdokonalení či zhodnocení osobnosti vychovávaného. Smysl každé výchovy spočívá v tom, abychom pomohli vychovávanému získat osobnostní vlastnosti, které ho uschopní k samostatnému a sociálně odpovědnému životu.*¹⁴ Proto je důležité vědět, k čemu chceme děti vychovávat, podle toho stanovovat výchovné cíle, což znamená určení, čeho chceme výchovným působením dosáhnout.

Podle Z. Matějčka výchovu nepovažujeme pouze za soustavu odměn a trestů, nebo jiných jednoduchých prostředků k dosažení cíle. Výchova se realizuje především soužitím. Ve výchově spatřuje vývojovou etapu společnosti, ekonomickou úroveň a sociální uspořádání, ideologii výchovy daného období, úroveň vědeckého poznání, obecnou úroveň vzdělanosti, účast rodiny, výchovné prostředí s individuálními osobnostmi vychovatelů a vzájemnými vztahy.¹⁵

2.1 OBECNÉ VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ CÍLE

Podstata výchovy z hlediska humanismu spočívá především v předávání hodnot z jedné generace na druhou. Výčet těchto hodnot je široký. Řadí se mezi ně hodnoty mravní, náboženské, estetické, umělecké, ekonomické, biologické, kulturní, právní a další. V tomto smyslu jde o směřování člověka k jisté hodnotové orientaci. Hodnotová orientace není považována za jedinou určující hodnotu, ale za komplex hodnot. Vymezení cílů výchovy můžeme provádět dle různých hledisek. Například můžeme uvažovat o cílech výchovy z pohledu potřeb individua, nebo případně z pohledu potřeb společnosti. Dalším možným je

---

¹² PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*, s. 34.

¹³ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 277.

¹⁴ BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*, s. 13-14.

¹⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*, s. 70.

členění výchovných cílů z hlediska časového sledu, nebo různých výchovně vzdělávacích institucí.¹⁶

V případě institucionální formy výchovy jsou výchovné cíle obecně popsány v kurikulárních dokumentech povahy státní, nebo školní úrovně.

Cíle vzdělávání a výchovy jsou stanovovány z širšího pohledu ve vztahu jednotlivce jako osobnosti, jednotlivce ke společnosti a s ohledem k přírodním zákonitostem. Předáváním zkušeností, vědomostí, dovedností a hodnot dochází ve třech fázích koloběhu života:

- *Fáze přijetí, či zakořenění, kdy se z dítěte péčí, ochranou a pomocí druhých stává dospělá osoba schopná převzít svůj další život do vlastních rukou.*
- *Fáze uplatnění a prosazení, kdy mladý člověk vstupuje do samostatného života, přijímá různé profesní, společenské a občanské role a s nimi i vlastní tvůrčí podíl na životě společnosti a osudu naší planety.*
- *Fáze předávání, kdy se dospělý člověk sám ujímá péče o novou generaci a o předávání převzaté kultury svého národa a společnosti – ať už vlastním dětem ve své rodině, anebo v rámci různých hospodářských společenských a veřejných institucí. Nepřímo tak splácí dluh za to, co sám kdysi převzal a naplňuje svoji odpovědnost za obsah tohoto kulturního dědictví.¹⁷*

Z těchto fází je patrné, ve kterých úsecích života působí na děti a mládež dětské domovy. Jedná se o první fázi životního cyklu, ve které však můžeme ovlivnit postoje a hodnoty člověka na celý život. Právě v této fázi by měli vychovatelé svou vychovatelskou činnost nejsvědomitěji zaměřovat k přípravě dětí na vstup do samostatného života.

Vzděláváním se rozumí celý výchovně vzdělávací proces. Stanovy národního programu rozvoje vzdělávání jej definují takto: *Vzdělávání se nevztahuje jen k vědě a poznávání, tedy k rozvíjení rozumových schopností, ale i k osvojování si sociálních a dalších dovedností, duchovních, morálních, a estetických hodnot a žádoucích vztahů k ostatním lidem i ke společnosti jako celku, k emocionálnímu a volnímu rozvoji, v neposlední řadě pak ke schopnosti uplatnit se v měnících se podmínkách zaměstnanosti a tím i trhu práce.¹⁸*

V rámci tohoto vymezení se vzdělávání v hlavních směrech orientuje na cíle, kterými jsou:

- *rozvoj lidské individuality, kognitivní, psychomotorický a efektivní rozvoj člověka,*

---

¹⁶ Srov. SEKERA, J. *Úvod do teorie výchovy*, s. 8-10.

¹⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha.*, s. 13.

¹⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha.*, s. 14.

- *zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti, uchování a rozvíjení národní, jazykové a kulturní identity,*
- *ochrana životního prostředí ve smyslu zajištění udržitelného rozvoje společnosti, vytvoření citlivého vztahu k přírodě a získání schopností i motivace k aktivnímu utváření zdravého životního prostředí a odstraňování chudoby v celosvětovém měřítku,*
- *posilování soudržnosti společnosti a výchovy k lidským právům a multikulturalitě,*
- *podpora demokracie a občanské společnosti,*
- *výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti,*
- *zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a prosperity společnosti,*
- *zvyšování zaměstnatelnosti, tedy schopnosti nalézat zaměstnání a trvale se uplatňovat na trhu práce.*¹⁹

2.2 ÚPRAVA VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH

Péče o děti a úkoly, které mají být ve vztahu k dětem umístěným v dětských domovech plněny, jsou legislativně upraveny takto: *Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.*²⁰

Nejvyšším kurikulárním dokumentem, který upravuje vzdělávání a výchovu, je Národní program rozvoje vzdělávání v ČR, který je vypracováván Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Jedná se o kurikulární dokument státní úrovně a je koncipován jako podklad pro rámcové vzdělávací programy, které jsou určující pro každou etapu vzdělávání a stanoví zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů.²¹

Vzdělávací část je blíže určována Rámcovými vzdělávacími programy, které jsou výchozím podkladem pro zpracovávání školních vzdělávacích programů, které vydává ředitel školy a podle kterých jednotlivé školy uskutečňují vzdělávání.

Školní vzdělávací programy se řadí mezi kurikulární dokumenty na školní úrovni a je podle nich realizována výchova v dětských domovech.

¹⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*, s. 14-15.

²⁰ Zákon č. 109/2002 Sb., s. 457.

²¹ Srov. Zákon č. 561/2004 Sb., s. 9-10.

2.3 PROGRAMY ROZVOJE OSOBNOSTI

Široká věková škála dětí, které bývají umístěny v dětských domovech, vyžaduje ve výchovném působení individuální přístupy a postupy.

K zajištění řádného rozvoje osobnosti dítěte stanoví Vyhláška č. 438/2006 Sb., dětským domovům na základě komplexní diagnostické zprávy zpracovávat programy rozvoje osobnosti. Tyto programy vyhotovují pedagogičtí pracovníci na základě informací o dítěti dostupných. Plány určují další postupy k dosažení výchovně vzdělávacích cílů, jejich náplň a plnění podléhají kontrole pověřených pracovníků.²²

Programy rozvoje osobnosti bývají sestavovány individuálně v zájmu dítěte s ohledem na jeho schopnosti, dovednosti, znalosti a potřeby. Vždy by měly směřovat k určitému posunu ve vývoji a zároveň musí korespondovat s obecnými cíli výchovy.

Mezi základní potřeby dětí můžeme zařadit:

- potřebu stimulace, která spočívá v přísunu kvalitních podnětů,
- potřebu smysluplného světa, dodané podněty by měly mít smysl a řád,
- potřebu životní jistoty, ta spočívá v zajištění bezpečí, umožnění poznávání vztahů,
- potřebu pozitivní identity, uvědomování si sebe sama,
- potřebu otevřené budoucnosti, naděje a perspektivy.²³

Mimo program rozvoje osobnosti jsou pedagogickými pracovníky vypracovávány roční plány výchovně vzdělávací činnosti a týdenní programy výchovně vzdělávací činností dětí, které se řadí společně s dalšími zákonem vytyčenými dokumenty k povinné dokumentaci v zařízeních.²⁴

Při střídání vychovatelů na rodinných skupinách, kteří mají rozličné zájmy a chtějí je s dětmi sdílet, je plánování výchovného působení na dítě velmi důležité. Týdenní programy jsou zpracovány s předstihem tak, aby s nimi bylo možné děti seznámit, aby se na plánované aktivity, mohly připravit.

---

²² Srov. Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006, s. 6075.

²³ Srov. BŮŽEK, A.; MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 52-53.

²⁴ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., s. 466.

3 ŘÍDÍCÍ ČINITELÉ VÝCHOVY

Hlavní odpovědnost za výchovu dětí primárně nesou rodiče. Na výchově se kromě rodičů podílejí další řídicí činitelé. Jsou jimi například učitelé ve školách, vedoucí zájmových kroužků či sportovních oddílů, vychovatelé. Vztahy mezi rodiči, učiteli a vychovateli, zejména shoda při používání výchovných prostředků, podstatně působí při dosahování výchovných cílů.²⁵

U dětí umístěných v dětských domovech, které nemají možnost být se svými rodiči v kontaktu, přechází tato zodpovědnost na instituci, pedagogické pracovníky. Neznamená to však, že se tím přeruší působnost ve výchově ze strany rodičů. Na dítě a rodinu je pamatováno, i když je dítě svěřeno do ústavní výchovy vychovatelům.

Dětským domovům zákon ukládá povinnost spolupracovat s rodinou dítěte a poskytovat jí pomoc v oblastech spojených s výchovou dětí, rodinné terapie, nácviku rodičovských a dalších dovedností s výchovou a péčí související. Dětské domovy mají také poskytovat podporu dítěti při ukončení jeho pobytu v dětském domově a návratu do původního rodinného prostředí, případně při přechodu do náhradní rodinné péče.²⁶

3.1 PEDAGOGICKÝ PRACOVNÍK - VYCHOVATEL

Pedagogickými pracovníky rozumíme osoby, které mají odbornou a pedagogickou způsobilost, také vychovatele působící ve školských zařízeních.²⁷

Zákonem je pedagogický pracovník – vychovatel definován následovně: *Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu.*²⁸

3.2 KVALIFIKAČNÍ PŘEDPOKLADY PEDAGOGICKÉHO PRACOVNÍKA

Vychovatelé, kteří vykonávají přímou pedagogickou činnost v zařízení pro výkon ústavní výchovy, získávají odbornou kvalifikaci:

---

²⁵ Srov. VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*, s. 65.

²⁶ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., s. 453.

²⁷ Srov. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 160.

²⁸ Česko. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In *Úplné znění zákonů, Školství č. 950*, s. 360 (dále citováno jako Zákon č. 563/2004 Sb.).

- vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku nebo sociální pedagogiku,
- vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na speciální pedagogiku, nebo
- vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku a vzděláním stanoveným pro vychovatele podle § 16, odstavce 1, zákona o pedagogických pracovnících.²⁹

Dalším předpokladem k výkonu pedagogické práce je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost a psychická způsobilost, kterou musí pedagogický pracovník kromě předpokladů stanovených zákonem o pedagogických pracovnících splňovat.³⁰

Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost se dále vzdělávat, obnovovat, upevňovat a doplňovat svou kvalifikaci. Mohou přitom využívat školení a kurzy v rámci krajských zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, také mají možnost rozšiřovat svou kvalifikaci v oblastech pedagogického vzdělávání formou celoživotního vzdělávání či vysokoškolským studiem.³¹

3.3 OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLADY PEDAGOGICKÉHO PRACOVNÍKA

Pedagogičtí pracovníci musejí často zvládat řešení složitých situací. K tomuto využívají různé odborné postupy a metody, které s dětmi při práci v zařízení souvisí. Proto se pedagog neobejde bez potřebné kvalifikace a bez osobnostních vlastností, které budou předurčovat úspěšné zvládnání těchto situací. Vychovatel by měl nejen zvládat rozmanité formy práce, zpracovávat různé podněty, být důsledný, ale také mít určitou dávku empatie, vřídlosti a pochopení individuality dítěte.³²

Kvalifikace a podmínky, které musí vychovatelé pro práci v dětských domovech splňovat, jsou jasně dané zákonem. Další hledisko, které může být rozhodující při přijetí uchazeče na pozici vychovatele, jsou jeho osobnostní předpoklady. Osobnostní předpoklady společně s kvalifikací jsou důležité, neboť vychovatel je pro dítě vzorem, který bývá

²⁹ Srov. Zákon č. 563/2004 Sb., s. 367.

³⁰ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., s. 459.

³¹ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 208.

³² Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 139.

v ústavním zařízení dítětem považován za nejvýznamnějšího dospělého. Osobnostní předpoklady jsou však při přijetí uchazeče velmi těžko ověřitelné.

Osobnostní vlastnosti pedagogického pracovníka – vychovatele tvoří široký okruh dispozic, které přímo, nebo nepřímo mohou ovlivňovat vzájemnou interakci mezi ním a vychovávaným. Mezi činitele přímé se zařazují charakter, temperament, společensko-povahové a pracovní vlastnosti. Velmi důležitá je spravedlivost, přátelskost, neformální přístup, pochopení, schopnost vžít se do situací vychovávaného. Důležitá je schopnost poradit, pomoci při řešení různých problémů. Povahově by měl být vychovatel optimistické povahy se zdravým smyslem pro humor, trpělivý a citově vyrovnaný. Rovněž by měl mít kladný vztah k práci s mládeží, organizační schopnosti a vytrvalost při plnění úkolů. Mezi nepřímé činitele se řadí věk, vizáž, upravenost, oblékání, které rovněž děti vnímají.³³

Dokáže-li vychovatel svými postoji vychovávaného zaujmout, vzniká vztah, který je ve výchovném působení důležitý. Postupně na vychovávaného působíme, vedeme jej k poznání, seznamujeme s hodnotami, o které ve výchově jde. Podle J. Pávkové může vychovatel s dobrým vztahem k dětem nahradit z části nefunkční rodinu nebo doplnit působení tam, kde je funkční omezeně. Úspěšné působení vychovatele pak spočívá v kladných vztazích a důvěře, které si u dětí vybudoval.³⁴

Úspěchy vychovatele předurčuje jeho zralost. Zralost vychovatele můžeme definovat tak, že vychovatel splňuje nejen kvalifikační předpoklady, ale při své činnosti vychází jak z vlastních dlouhodobých pedagogických a lidských zkušeností, tak z individuálního studia odborné literatury, mistrně bez дирекce a využívání umělé autority buduje demokratický poměr mezi vychovatelem a vychovávaným, představuje morální autoritu, jedná nenápadně, moudře, i překvapivě a účinně, staví na praktických potřebách, jeho nároky jsou přiměřené, respektuje přání vychovávaných, staví na spolupráci.³⁵

---

³³ Srov. KOMINAREC, I. *Úvod do pedagogiky volného času*, s. 85-86.

³⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 38 - 54.

³⁵ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 95.

4 ORGANIZACE VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH

Náhradní výchova je systém právních vztahů a institutů zabezpečující právní nárok dítěte na výchovu v případě, že rodiče z nějakého důvodu nemohou právo na výchovu dítěte zajistit. Tak jako v rodině by rovněž v institucionální výchově měla převažovat forma akční, ne verbální. Požadavky na dítě by měly být přiměřené jeho schopnostem a možnostem. Důležitou stránkou je otevřená atmosféra, která dává dítěti pocit jistoty.

Nejen rodinná, ale i institucionální výchova by měla směřovat k samostatnosti dítěte, k získávání sociálních zkušeností v komunikaci s jinými osobami, vzájemnému respektování a toleranci, chápání názorů jiných, k umění vyjadřovat a obhajovat své názory, k pomoci druhým lidem. Správné výchovné působení by nemělo odstraňovat dítěti z cesty překážky, ale mělo by ho je učit s pomocí dospělých překonávat, upevňovat vůli a houževnatost dítěte.³⁶

4.1 PÉČE O DĚTI

Podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací činnosti a péče o děti, o způsobech uplatňování práv a povinností dětí i osob odpovědných za jejich výchovu, jsou stanoveny vnitřním řádem, jehož vydáním je povinován ředitel zařízení.³⁷

Děti bývají po příchodu do dětských domovů zařazovány do rodinných skupin, které jsou základními organizačními jednotkami pro výchovnou činnost. Rodinná skupina bývá tvořena nejméně šesti, nejvíce osmi dětmi. Takových rodinných skupin může být v rámci jednoho zařízení nejméně dvě, nejvíce šest. Při přijetí je dítě seznámeno s vnitřním řádem, se svými právy, povinnostmi, dále organizací a režimem zařízení. Při zařazování dětí do skupin je přihlíženo k jejich sourozeneckým vzbám, výchovným, vzdělávacím a zdravotním potřebám.³⁸

V rámci rodinné skupiny je denní péče zajišťována obdobným způsobem jako v rodině. Na rodinných skupinách se o děti starají zpravidla tři pedagogičtí pracovníci, kteří se ve výchovně vzdělávacích činnostech u dětí střídají. Rovněž v nočních hodinách bývá péče o děti zajišťována zpravidla pedagogickými pracovníky.³⁹

Nejsou to však jen pedagogičtí pracovníci, kteří dětem zajišťují potřebnou péči. Zázemí dětských domovů je tvořeno také pracovníky nepedagogickými, kteří jsou zaměstnáni na

---

³⁶ Srov. BŮŽEK, A.; MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 39-41.

³⁷ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., s. 454,463.

³⁸ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., s. 455.

³⁹ Srov. Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006, s. 6075.

pozicích sociálních pracovníků, pracovníků sociální péče, ekonomů, kuchařek, školníků, uklízeček, případně dalších profesí potřebných k zajištění chodu zařízení. I tito lidé jsou v kontaktu s dětmi a určitým způsobem se na jejich výchově podílejí.

4.2 VYBAVENOST RODINNÝCH SKUPIN

Rodinné skupiny bývají koncipovány jako samostatné byty s plným vybavením. Každá rodinná skupina má k dispozici obývací pokoj, kuchyň, dětské pokoje, sociální zařízení a místnost pro vychovatele. Vnitřní vybavení dětských pokojů tvoří postele, noční stolky, lampičky, stoly a židle, nábytek pro uložení věcí každodenní potřeby dětí, jako jsou prádlo, ošacení, obuv, knihy, školní potřeby, či hračky. Jednotlivým rodinným skupinám jsou k dispozici běžné domácí elektrospotřebiče, potřeby pro výuku a vzdělávání, audio a výpočetní technika, vybavení pro sport, rekreační činnosti a cestování.⁴⁰

Dětské domovy bývají vybaveny rovněž společenskými prostory, kde se mohou setkávat děti z ostatních rodinných skupin vzájemně. Tyto prostory bývají nazývány hernami. Vybavenost heren záleží na ekonomických možnostech každého zařízení. K dispozici dětem a jejich rodinným příslušníkům, kamarádům a známým, bývají návštěvní místnosti, kde se mohou setkávat a pobývat s nimi.

---

⁴⁰ Srov. Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006, s. 6075.

5 VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI

Výuka dětí umístěných v dětských domovech bývá realizována prostřednictvím škol, jež nejsou součástí dětských domovů. Dětskými domovy je na dítě působeno v době ostatní, tedy v době mimo vyučování. V této době je výchova realizována jak v rámci volného času dítěte, tak v oblasti plnění jeho povinností. Činnosti se zaměřují na rovinu osobního rozvoje, začleňování do společnosti, k přípravě na zaměstnání, na vstup do samostatného života. Zájmové činnosti, které dětské domovy dětem nemohou nabídnout, jim bývají obvykle zprostředkovávány prostřednictvím zájmových kroužků vedených organizacemi mimo dětský domov.

Je zřejmé, že výchova a vzdělávání se uskutečňují v různých prostředích. Mezi základní typy prostředí, z pohledu sociologického, podle M. Přádky patří: *rodinné, školní, lokální a skupinové, pracovní a volnočasové prostředí*.⁴¹ Rodinné prostředí je přitom považováno za základní a významnou společenskou instituci.

Školní prostředí je institucionalizovanou složkou výchovně vzdělávacího působení. Dalším druhem prostředí, které je označováno jako lokální, je myšleno vše kolem nás: vztahy, soužití, instituce, normy, vzory chování, příroda i prostor pro činnost ve volné čase. Skupinovým prostředím lze charakterizovat vrstevnické skupiny, které jedinec v průběhu života vyhledává. Pracovním prostředím jsou charakterizovány formální znaky institucí. Konečně volnočasovým prostředím se rozumí takové prostředí, v němž vykonáváme různorodé volnočasové aktivity.⁴²

5.1 VÝZNAM VÝCHOVY MIMO VYUČOVÁNÍ

Působení na děti a mládež mimo vyučování, vede děti k racionálnímu využívání volného času, tím jsou formovány jejich hodnoty, zájmy, uspokojování významných lidských potřeb, jsou rozvíjeny specifické schopnosti a morálka. Významné zastoupení zde má rovněž prevence před nebezpečnými sociálně patologickými jevy, duševní hygiena, vytváření hodnotové orientace, socializace. Oblast výchovy mimo vyučování tak plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní, sociální i preventivní.⁴³

---

⁴¹ PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 26.

⁴² Srov. PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 26-33.

⁴³ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 37.

Jde o cílevědomé formování osobnosti vychovávaných se záměrem dosáhnout reálných cílů výchovy při působení na složky osobnosti, tedy tělesnou, psychickou i sociální. Výběr volnočasových činností by měl směřovat k celkovému rozvoji osobnosti, neboť jak uvádí J. Pávková: *Výchova ve volném čase zvláště umožňuje uspokojovat a kultivovat potřeby, usměrňovat, uspokojovat, rozšiřovat a prohlubovat zájmy, objevovat a rozvíjet specifické schopnosti vychovávaných jedinců. Zároveň se rozvíjejí poznávací procesy a utvářejí žádoucí rysy osobnosti.*⁴⁴

Volným časem se z hlediska dětí a mládeže rozumí doba pro zotavení organismu, tedy odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolná společensky prospěšná činnost a rovněž čas, který je s těmito činnostmi spojen. Jedná se například o příchod, odchod nebo příprava na volnočasové aktivity. Do volného času se nezařazuje vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodinky, či zařízení jako celku nebo i jiné uložené vzdělávání a časové ztráty.⁴⁵

5.2 PŘEVAŽUJÍCÍ ČINNOSTI VE VÝCHOVĚ V DĚTSKÝCH DOMOVECH

V době mimo vyučování bývají realizovány činnosti, které jsou součástí volného času, tedy odpočinkové, rekreační, zájmové či veřejně prospěšné, rovněž činnosti, spočívající v plnění povinností jako příprava na vyučování nebo činnosti sebeobslužné.

Působení pedagogických pracovníků na děti v dětských domovech a druhy zájmových činností jsou různorodé. Bývají však závislé na více aspektech. Většinou záleží na materiálním vybavení, ekonomických a prostorových možnostech zařízení, ale rovněž na znalostech, zkušenostech a dovednostech pedagogických pracovníků. Podle těchto předpokladů se složení zájmových činností v zařízeních odvíjí a jsou s dětmi realizovány.

Mezi převažující druhy činností se dle výzkumu, který byl proveden v dětských domovech, řadí: *sportovní činnosti, zájmové kroužky, pracovní aktivity, příprava na vyučování, psychoterapie, rodinná výchova, turistika, výtvarná výchova, rekreační a prázdninové pobyty, exkurze a výlety, sebeobslužné činnosti, kulturní akce, hudební výchova, estetická výchova, hry a soutěže, práce na pozemku, samospráva, jazyková příprava, chov drobného zvířectva.*⁴⁶

---

⁴⁴ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 70.

⁴⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 13.

⁴⁶ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*, s. 258.

5.3 PŘÍPRAVA NA VYUČOVÁNÍ

Některé děti přicházející do dětských domovů bývají vlivem nepodnětného původního rodinného prostředí opožděny ve vývoji. To se může projevat například nízkou úrovní poznávacích procesů, pozornosti, představivosti, paměti, myšlení, rozvojem řeči, což znamená v důsledku zhoršený školní prospěch. Ke zlepšení tohoto stavu napomáhá pravidelná příprava na výuku, která bývá součástí denního režimu. Vhodným prostředkem k nápravě těchto důsledků jsou různorodé didaktické hry, vycházky, exkurze, výstavy, kulturní představení nebo sledování vhodných pořadů pro děti.⁴⁷ Na významu v dnešní době nabývá také možnost rozšiřování a upevňování vědomostí díky výpočetní technice, tedy prostřednictvím počítačových programů, nebo přístupu k informacím na internetu.

K přípravě na vyučování a plnění školních povinností, které se stávají neodmyslitelnou součástí denního režimu, patří plnění domácích úloh, příprava věcí na výuku, opakování látky. V těchto povinnostech jsou děti kontrolovány a usměrňovány, vychovatelé napomáhají dovysvětlováním učiva, přezkoušením naučené látky, kontrolou domácích úloh, kontrolou prospěchu. Zde je možné začlenit také kontakt vychovatele se školou, třídním učitelem.

5.4 ZÁJMOVÉ ČINNOSTI

Pro celkový rozvoj dítěte mají velký význam činnosti prováděné ve volném čase. Náplň zájmových činností je řešena buď přímo dětskými domovy, nebo mimo tato zařízení prostřednictvím organizací zabývajících se volnočasovými aktivitami. Děti docházející do zájmových kroužků mimo dětské domovy, mají příležitost získávat širší sociální kontakty a také dovednosti v oblastech, které jim dětský domov nabídnout nemůže. Obohacování volného času může probíhat také: *sportovními akcemi, výstavami výtvarných a rukodělných prací, účastí v národních i mezinárodních sportovních a uměleckých soutěžích, letních prázdninových srazech, lyžařských zájezdech.*⁴⁸

Zájmové činnosti a jejich základní členění podle J. Pávkové:

- *zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření*
- *zájmové činnosti pracovní technické*
- *zájmové činnosti estetickovýchovné*

⁴⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 136.

⁴⁸ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 137.

- *zájmové činnosti přírodovědné*
- *zájmové činnosti společenskovední.*⁴⁹

5.5 SEBEOBSLUŽNÉ ČINNOSTI

Dítě by mělo získávat představu o předmětech denní potřeby, o souvislostech mezi zdravím, čistotou a pořádkem. Sebeobslužné činnosti se zaměřují na získávání znalostí a dovedností souvisejících s péčí o vlastní majetek a sebe samého. Jde o pěstování hygienických návyků, chování ve vzájemné interakci s ostatními lidmi. Obsahově jde o získání znalostí, dovedností a návyků souvisejících například s vedením domácnosti, osobní hygienou, dodržováním a udržováním pořádku, přípravou pokrmů, případně domácími pracemi.⁵⁰

Tyto a další činnosti by měly postupně směřovat k získávání poznatků vedoucích k samostatnosti a nezávislosti dítěte.

---

⁴⁹ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 92-96.

⁵⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 102.

6 RIZIKA KTERÁ S SEBOU ÚSTAVNÍ VÝCHOVA PŘINÁŠÍ

Život každého jedince je doprovázen různými úskalími a životními zkouškami, které člověk musí překonávat. Děti s nařízenou ústavní výchovou se mohou setkávat s různými riziky, která se ústavní výchově nevyhýbají. Překonávat a předcházet negativním jevům, se kterými se děti mohou za dobu svého pobytu v zařízeních pro výkon ústavní výchovy setkat, by měli zejména jejich vychovatelé. Právě vychovatelé mají možnost přímého působení na dítě i jeho nejbližší okolí. Jedním z takových rizik, které s sebou ústavní výchova může přinášet a se kterým se děti v dětských domovech mohou setkat, je šikana. Dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení může rovněž způsobit citovou deprivaci, hospitalismus, ponorkovou nemoc, případně další.

6.1 CITOVÁ DEPRIVACE DĚTÍ

Citové vazby na rodičovské úrovni se dětem v institucionální výchově nedostává. Nedostatek citu a rodičovské lásky může u dětí způsobovat citovou deprivaci.

Mírnit citovou deprivaci může do jisté míry výchovné působení směřující k uspokojování základních psychických potřeb dětí. Těmi jsou potřeba nových podnětů, zachování řádu a smyslu v přijímání nových podnětů, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní společenské hodnoty a otevřené budoucnosti.

Potřeba životní jistoty se nejvíce naplňuje v citových vztazích k vlastním lidem. Kde taková jistota není, nastává podle Z. Matějčka: *úzkost, která svazuje nebo provokuje k tomu, aby ji člověk překonával nějakým společensky nežádoucím způsobem. Nejčastěji se projevuje agresivním chováním vůči slabším.*⁵¹ Při výchově dětí v zařízeních mezi nimi a vychovateli sice určitý citový vztah vzniká, citové vazby však bývají povrchní a trvají zpravidla jen po dobu vzájemného kontaktu. Z psychologického výzkumu vyplynulo, že: *citově mohou dospělí lidé a to i milující matky a otcové, obsáhnout nejvýš asi tak deset dětí. Je-li jich víc, je pravděpodobné, že už se intenzita vztahů oslabuje a že na to někdo doplácí.*⁵² Z tohoto závěru je zřejmá nemožnost angažování vychovatelů na desítkách dětských osudů.

V rodině mezi rodiči a dětmi působí vzájemné citové vazby milující, v institucionální výchově převládá spíše chápaní vzájemnosti, empatie. *Rodičovská láska spočívá v trvalém osobním citovém vztahu mezi dítětem a rodičem a její nedostatek je spojen s negativními*

---

⁵¹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 26.

⁵² MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 29.

*důsledky na rozvoj dítěte, neboť rodičovská láska významně spoluvytváří vývoj dítěte.*⁵³ Tím, že dítě nemá v ústavním zařízení možnost sledovat projevy přízně, něžnosti a lásky, mužskou a ženskou vzájemnou citovost, které jsou v rodině mezi rodiči běžné, je ochuzeno o možnost převzetí žádoucích projevů kladných citových vzorů. Nepřítomnost takovýchto vzorů může mít za následek problémy v navazování a udržování budoucích vztahů v dospělosti.⁵⁴

Vztah vychovatele k dítěti by měl být vřelý, avšak profesionální, v kladném smyslu významu tohoto slova. Příliš silné citové vázání dítěte k vychovateli může dítěti ve svém důsledku ublížit.⁵⁵ V případech, ve kterých je to možné, by proto měl být dětem umožňován častý kontakt s rodiči, aby se citová deprivace mírnila. Navázání kontaktů s rodiči a dosažení toho, aby své děti navštěvovali, však není většinou v silách vychovatelů, ani možnostech zařízení.

6.1.1 PROJEVY CITOVÉ DEPRIVACE

Psychická deprivace se dá charakterizovat jako nedostatečné uspokojování základních psychických potřeb po dlouhou dobu. Emoční deprivace v raném vývoji dítěte může mít za následek narušení kognitivního i pohybového vývoje, popřípadě může dojít k narušení vývoje jeho osobnosti. U deprivací zasažených dětí bývá možné sledovat lehké celkové vývojové opoždění, narušený vývoj řeči a vývoj sociálních dovedností. Vhodným výchovným, působením se následky dají zmírnit či napravit. Čím déle deprivace působí, tím jsou jeho následky hůře odstranitelné, neboť jsou vážnější a trvalejší. Otázkou zůstává možnost nápravy důsledků v případě, kdy deprivace na jedince působila celé dětství. Při deprivacím poškození osobnosti mívá dotyčný narušenou schopnost nalézt a udržet hlubší citové vztahy. Děti s citovou deprivací se mohou navenek projevovat sociální hyperaktivitou, provokováním, mohou být utlumené, ale i poměrně dobře přizpůsobené. Hrozbou pro takto citově strádající děti v dětském domově je jejich špatná připravenost a nízká adaptace na život mimo ústav. Stávají se obětmi sexuálního zneužívání, bývají nuceny k prostituci, případně zatahovány do kriminálních aktivit.⁵⁶

Vztahy k ostatním lidem bývají u deprivovaných dětí mluví, jsou přelétavější, úzkostné a bojácné, s projevy mnoha druhů zlovyků. Vážnost těchto následků se odvíjí od délky pobytu v ústavní péči.⁵⁷

---

⁵³ TAVEL, P. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie*, s. 130.

⁵⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 91-92.

⁵⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 56.

⁵⁶ Srov. LANGMAIER J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 288-292.

⁵⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 63-65.

Z dlouhodobého sledování dětí, které byly v dětství vystaveny vlivu psychické deprivace podle Z. Matějčka vyplývá, že je ještě i u mladistvých možno upravit nepříznivý vývoj do sociálně příznivých kolejí.⁵⁸

Vychovatelé by měli dětem věnovat více času a pozornosti, měli by si projevy dětí při své práci více všímat, a pokud to okolnosti umožňují, napomáhat v navazování kontaktů a styku s rodiči i ostatními rodinnými příslušníky.

6.2 HOSPITALISMUS

Dětské domovy poskytují dětem po dobu umístění v zařízení plné přímé zaopatření. Rozumí se tím strava, ubytování, ošacení a další potřeby a prostředky. Je zřejmé, že o dítě je zde velmi dobře postaráno, teoreticky se nemusí o nic přičinit, většinu potřeb mu zajišťují pracovníci zařízení, což jim ukládá zákon. Při déle trvajícím pobytu v zařízení se však díky tomu může z dítěte stát konzument, který se nemusí o nic starat. V návaznosti na uvedený způsob života se mohou u některých dětí začít projevovat stavy neodpovídající běžnému chování. Jedná se o stavy, které jsou důsledkem dlouhodobého pobytu dětí v ústavním zařízení a souvisí s rizikem zvaným hospitalismus.

Hospitalismus se řadí mezi nejzávažnější rizika, která jsou spojována s dlouhodobým pobytem v ústavech. Hospitalismus je definován jako: *stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život.*⁵⁹ Za následky hospitalismu můžeme považovat ztrátu zájmu o druhé lidi a okolní svět, zhoršenou schopnost komunikace, návrat do ranějších vývojových stadií, jiné náhradní uspokojování potřeb spočívající například ve větší konzumaci potravin, neúměrně dlouhý spánek, automatické pohyby.

Nejhorší dopad na dítě však může nastat v případě, kdy takto navyklý jedinec najednou zařízení dětského domova opustí a má se o sebe starat sám. Zde nastává prostor k selhávání spočívajícím v obstarávání potřeb nekalým způsobem.

6.3 ŠIKANA

Dalším nebezpečným jevem, se kterým se dítě v ústavní výchově může setkat, je šikana. Dětskými domovy jsou v rámci preventivního působení proti nebezpečným sociálně patologickým jevům vypracovávány minimální preventivní programy, které se problematikou

---

⁵⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, s. 64.

⁵⁹ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 118.

šikany zabývají. Pomocí těchto programů se vychovatelé snaží šikaně a ostatním patologickým jevům předcházet, v případě zjištění, že již nastaly, je řešit.

Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy byl k problematice šikanování vydán metodický pokyn, který upozorňuje na závažnost šikanování, poskytuje pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomáhá nacházet řešení tohoto problému. Šikanu ve školách a školských zařízeních přitom považuje za jeden z vážných problémů. Šikanování je podle tohoto dokumentu charakterizováno jako: *jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.*⁶⁰

Ve své knize popisuje M. Kolář šikanu jako smrtelnou chorobu a uvádí, že: *Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejichž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.*⁶¹ Celoškolní program proti šikanování považuje za východisko, jak šikaně zabránit, případně ji vyléčit.

Jednání, které označíme za šikanu, by se mělo mít následující znaky. Vyznačuje se převahou síly agresora nad jedincem, přitom se může jednat o převahu jak psychické, tak fyzické síly. Vnímání útoku ze strany oběti jako nepříjemného, je dalším určujícím ukazatelem. Zde jde zejména o vyloučení toho, zda se nejedná o nevinné škádlení, neboli teasing, které může šikanu zdánlivě připomínat. Třetím bodem je útok z časového hlediska. Ten může být krátkodobý, ale i dlouhodobý, vleklý, rozvíjející se. Podle Z. Martínka jde o šikanu v případech kdy: *jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*⁶²

6.4 PONORKOVÁ NEMOC

Ponorková nemoc je riziko spojené s déletrvajícím pobytem ve stereotypním prostředí, ze kterého se nedá uniknout. Pobyt v takovémto prostředí může zvyšovat únavu a snižovat toleranci k druhým, způsobovat větší uzavřenost, vztahovačnost. Chování ponorkovou nemocí zasažených osob se může projevovat například bráněním vlastního prostoru, ubýváním očních kontaktů s ostatními, zvýšenou agresivitou.⁶³

---

⁶⁰ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 - 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.*

⁶¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 18-26.

⁶² MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 109-112.

⁶³ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 118-119.

Podle uvedené definice se problém ponorkové nemoci nebude dětí umístěných v dětských domovech větší měrou dotýkat, neboť děti mají daleko více možností a prostoru k odreagování se od stereotypu, který může hrozit a k popsání jevu směřovat.

6.5 RIZIKA SPOJENÁ SE VSTUPEM DO SAMOSTATNÉHO ŽIVOTA

Mladí lidé, kteří strávili část svého života v dětském domově, mnohdy nemají po ukončení ústavní výchovy možnost návratu do rodiny, která by jim byla v další životní etapě oporou. Nastává situace, kdy se člověk najednou ocitá sám v neznámém prostředí. Pro tyto mladé lidi je velmi důležité, aby byli na vstup do samostatného života náležitě připraveni, aby dokázali řešit nepříznivé situace.

Podle M. Vocilky patří mezi nejčastější problémové situace, které musí mladý člověk s ukončenou ústavní výchovou překonávat, obtíže při získávání ubytování a pracovního uplatnění. Děti po odchodu z dětských domovů nemají kde bydlet, pomáhají jim domovy na půli cesty, tato pomoc je však omezena svou dočasností a vlastní problém dětí neřeší.⁶⁴

Jak dále uvádí Z. Matějček, děti v dětských domovech žijí většinou přítomností, neřeší budoucnost. Otevřená budoucnost je důležitá, neboť se jedná o základní duševní potřebu a neuspokojování jakékoliv základní psychické potřeby může vyvolávat frustraci.⁶⁵

Jestliže si děti budoucnost neuvědomují, měli by na ni myslet vychovatelé. Výchova by proto měla směřovat k napomáhání v postupném vybavování osobnosti dítěte takovými znalostmi, dovednostmi, zkušenostmi, hodnotovou orientací a postoji, aby se dokázalo náležitě zapojit a zařadit do společnosti a bylo schopno se v budoucnu postarat nejen samo o sebe, ale i o vlastní rodinu.

---

⁶⁴ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*, s. 260.

⁶⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 32.

7 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM DĚTSKÝCH DOMOVŮ

V této kapitole se budu zabývat problematikou školních vzdělávacích programů školských zařízení, pro která nejsou vydávány rámcové vzdělávací programy. Mezi tyto zařízení patří také dětské domovy. Nastíním jejich obsah, zejména však stanovení výchovně vzdělávacích cílů.

Ředitelé dětských domovů mají povinnost vydávat školní vzdělávací program, i když pro něj není vypracován vzdělávací program rámcový. Školní vzdělávací programy udávají v dětských domovech směr, kterým se má výchova ubírat, jsou kostrou výchovně vzdělávacího procesu, zárukou toho, že na dítě bude působeno v jeho zájmu a bude svědomitě připravováno na samostatný život.

7.1 OBSAH ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání jsou vymezeny oddíly, které školní vzdělávací program, pro nějž rámcový vzdělávací program nebyl vydán, musí obsahovat. Jedná se zejména o konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán, průběh a ukončení, podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dále popis materiálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání ve školských zařízeních uskutečňuje.⁶⁶

7.1 POJETÍ VÝCHOVNÉHO CÍLE

Výchova existuje od vzniku společnosti. Historicky se mění pojetí jejího cíle, obsahu, podmínek i prostředků podle toho, jak se společnost vyvíjí. V různých částech světa jsou zřetelné výchovné odlišnosti, které jsou dány kulturou, náboženstvím, národní a regionální podmíněností. Jsou patrné různé přístupy k dětem v různých výchovných institucích i rozdíly charakterizující výchovnou práci jednotlivých vychovatelů v rámci jednoho zařízení. Výchova se zaměřuje na péči o tělesný a duševní vývoj člověka, osvojování vědomostí, dovedností, utváření vlastního názoru na svět a dodržování platných společenských norem. Její úlohou je kultivace nejen jedince, ale i celé společnosti. Do výchovy zařazujeme rovněž problematiku životního prostředí či racionální využívání volného času. Společnost obklopuje ale také řada sociálních negativních jevů, kterými jsou nezaměstnanost, bezdomovectví, kriminalita, alkoholismus, prostituce a jejich následky. Na tyto jevy je v rámci výchovy

---

⁶⁶ Srov. Zákon č. 561/2004 Sb., s. 10.

potřeba děti upozornit, výchovný proces by měl na tyto jevy reagovat a přispívat ke zvýšení odolnosti vůči všemu negativnímu, posilovat kreativitu, flexibilitu, vést ke schopnostem řízení vlastního života.⁶⁷

7.2 STANOVENÍ VÝCHOVNÝCH CÍLŮ

Vzdělávání nevyjadřuje pouze témata nebo informace pro znalosti žáků získávané ve škole v rámci výuky, ale také například plánované dovednosti, postoje, hodnoty či zájmy, které se mají v dětech rozvíjet.⁶⁸ Tak jako školní vzdělávací programy škol stanovují, co by se měl žák naučit a co by měl zvládat, měl by školní vzdělávací program zařízení pro ústavní výchovu vytyčovat, k čemu dítě vést, čemu jej naučit, s čím dítě seznámit, co všechno mu můžeme předat.

V současné době není pro dětské domovy nijak rámcově stanoveno, které konkrétní výchovné cíle do školského vzdělávacího programu zakomponovat. Konkrétní cíle vzdělávání jsou přitom dle zákona č. 561/2004 Sb., nedílnou součástí obsahu školních vzdělávacích programů, pro které nebyl rámcový vzdělávací program vydán. Je tak na ředitelích jednotlivých zařízení, jaké konkrétní cíle výchovy ve školním vzdělávacím programu, jehož vydáním je povinován, stanoví.

Při sestavování školního vzdělávacího programu se nabízí možnost vycházet z obecných výchovně-vzdělávacích cílů stanovených Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice a z klíčových kompetencí v něm uvedených. Obecné cíle výchovy bychom měli konkretizovat a výchovu postupně směřovat k dosažení stanovených cílů.

Klíčové kompetence obsahují obecné schopnosti založené na znalostech, zkušenostech, hodnotách a dispozicích, které jedinci mají umožnit jednat a úspěšně se začlenit do společnosti. Jedná se o kompetence k učení, řešení problémů, komunikativní kompetence, sociální a personální, občanské, pracovní, případně další.⁶⁹

Školní vzdělávací program by měl být sestaven odborně, aby stanovené konkrétní cíle výchovy, byly ve shodě v návaznosti na jednotlivé složky výchovy. Členění složek výchovy podle J. Sekery:

- *rozumová výchova*
- *pracovní a technická výchova*
- *tělesná výchova*

---

⁶⁷ Srov. JANIŠ, K.; KRAUS, B.; VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*, s. 19-52.

⁶⁸ Srov. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*, s. 244.

⁶⁹ Srov. SKALCOVÁ, J. *Obecná didaktika*, s. 101.

- *estetická výchova*
- *citová výchova*
- *volní výchova*
- *pracovní a technická výchova*
- *morální výchova*
- *umělecká výchova*
- *světonázorová výchova*
- *interkulturní výchova.*⁷⁰

V současné době se čím dál více rovněž hovoří o výchově globální. Z tohoto hlediska podle autorek H. Horké a A. Hrdličkové musí být celý výchovně vzdělávací proces zaměřen na: *budoucnost a primárním cílem bude zvýšení adaptivních schopností jedince, umění učit se, pracovat s informacemi, rozumět světu ve všech jeho proměnách, umění komunikovat, řídit, rozhodovat se, spolupracovat.*⁷¹

Z praktického hlediska jde ve výchově o následující: *připravit člověka na zařazení do společnosti v souladu s obecnými filozofickými, pedagogickými i psychologickými východisky a tendencemi, a pomoci mu v současných podmínkách jeho existence.*⁷²

Stanovování konkrétních výchovných cílů však může být problematické, neboť se nemusí podařit je odpovídajícím způsobem nadefinovat a určit, co je pro mladého člověka dostačující. Důležité je také obsáhnout vše potřebné tak, aby se ve výchovném procesu něco důležitého neopomenulo. Konkrétní cíle výchovy ve školním vzdělávacím programu by měly reflektovat zásady postupnosti a přiměřenosti, postupovat od jednoduchých po složitější činnosti v návaznosti na jednotlivé věkové kategorie. Na jeho vytváření by se měli podílet všichni pedagogičtí pracovníci zařízení, kteří by měli mít možnost se k jeho obsahu vyjádřit.

Podle K. Janíše a kolektivu je například cílem rozumové výchovy na základě získaných vědomostí, pojmů, pravidel, nebo definic dokázat utvářet objektivní představu o okolním světě. Do této složky výchovy se řadí rozvoj poznávacích procesů, které zahrnují vnímání, představivost, myšlení. Pracovní výchova směřuje k získávání základních pracovních návyků a dovedností, vede k získávání orientace v pracovní kvalifikaci. Tělesná výchova utužuje fyzickou a psychickou stránku osobnosti, vede k pozitivním návykům vedoucím

⁷⁰ SEKERA, J. *Úvod do teorie výchovy*, s. 11.

⁷¹ HORKÁ, H.; HRDLIČKOVÁ, A. *Výchova pro 21. Století. Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*, s. 12.

⁷² HORKÁ, H.; HRDLIČKOVÁ, A. *Výchova pro 21. Století. Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*, s. 12.

k upevňování zdraví. Estetická výchova působí na estetické citění, vnímání a pochopení krásna, upevňuje pozitivní vztah k umění i uvědomování si vlastního života. Mravní výchova rozvíjí mravní vědomí, citění, charakterové a prosociální vlastnosti, ovlivňuje postoje, názory a hodnoty.⁷³

7.3 VÝCHOVNÝ POSTUP

Člověka je zapotřebí rozvíjet celkově, směrem k okolnímu světu, přírodě, lidem i k němu samotnému. Kvalitní výchova by od počátku měla směřovat k minimalizaci zásahů z venčí a k maximalizaci sebevýchovy. Vychovatelé a jejich požadavky na vychovávaného nejprve zastupují realitu, v pokročilejší výchově ustupují, aby se vychovávaný více učil z různých životních situací být samostatným, zodpovědným a svobodným.⁷⁴

Pedagogické materiály ve výchově obsahují celou řadu různých doporučení, postupů, členění výchovných metod, koncepcí výchovy. Různorodé pojmání výchovy svědčí o složitosti jednoznačného určení výchovných postupů. Proto je rovněž komplikované definování konkrétních znalostí a dovedností, které by měli mladí lidé znát pro úspěšný vstup do samostatného života. Není možné naučit mladého člověka za několik málo let všemu, protože člověk se učí celý život a existuje celá řada věcí, které ho naučí život sám.

K výchovné práci v zařízení je zapotřebí se svědomitě na výchovnou činnost připravit, znát co nejvíce informací o vychovávaném, zabezpečit podnětné prostředí, ujednotit si čeho chceme docílit, jakých změn dosáhnout, uvědomit si a určit, jak a s čím vším můžeme dítě v podmínkách ústavní výchovy seznámit, aby mu získané vědomosti, dovednosti i hodnotová orientace byly ku prospěchu v jeho budoucím samostatném životě. Po ujasnění těchto bodů je k realizaci úspěšné výchovy potřeba volit společné postupy vychovatelů a dodržovat je.

Výsledky výchovných postupů a úspěšnost působení na dítě bývá nejistá. Je však zapotřebí brát výchovu zcela vážně, svědomitě, opravdově, cílevědomě a poctivě. Neupřímné a strojené postoje doprovázené lehkomyšlností vyvolávají obtíže, vedou k neúspěchu. Důležitou úlohu ve výchově hraje výchovné prostředí. Jedná se o prostředí, které člověka obklopuje, působí na něj, ovlivňuje a formuje jeho osobnost. Některé prostředí dává dítěti více podnětů a příležitostí k jeho rozvoji, některé naopak méně. Výchova ani výchovné prostředí nejsou v široké škále vlivů jedinými působícími. Jde také o vlivy dědičné, přičemž inteligenci, která je z větší části dána dědičností, lze podle výzkumů působením prostředí a výchovou ovlivnit jen z menší části. Jedná se o geneticky dané přirozené rozdíly.

⁷³ Srov. JANIŠ, K.; KRAUS, B.; VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*, s. 53-55.

⁷⁴ Srov. BLÍŽOVSKÝ, B. *Celistvé a otevřené pojetí výchovy*, s. 11.

Vrozené - dědičné základy, biologické dispozice, vlohy, nadání, nebo duševní předpoklady, nejsou jednoznačně ve vývoji dítěte určujícími. Jaké vlastnosti se z nich utvoří, rozhodne výchova a sám život.⁷⁵

Pokud jde o kvalitu výchovného procesu, tak ta podle B. Bližovského předpokládá: *dokonalý přehled, pořádání a optimalizaci všech podstatných prvků, vztahů i hybných sil výchovy, vyžaduje dobrou znalost i jejich užších a širších souvislostí. Pedagogice se však dosud nedaří podat celistvý obraz systémotvorných elementů, vnitřních a vnějších vztahů i vývojových proměn a procesů výchovy, který by byl pro praxi vyhovujícím orientačním vodítkem.*⁷⁶

7.4 CÍLE PODLE ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU DĚTSKÉHO DOMOVA V NOVÉM JIČÍNĚ

Díky souhlasu ředitelky Dětského domova v Novém Jičíně paní Mgr. Gerykové, mohu představit část školního vzdělávacího programu týkajícího se cílů tohoto zařízení z praktického hlediska: *Nejdůležitějším a rovněž základním cílem naší dlouhodobé pedagogické práce je svědomitá příprava našich zletilých i nezletilých na samostatný a plnohodnotný život ve společnosti. Z takto široce formulovaného, obecného edukačního cíle dále stanovujeme jednotlivé dílčí výchovně vzdělávací cíle s nezbytnými metodami práce. Podrobněji definovanými cíli jsou pak především samostatnost dětí v osobním životě, schopnost aktivně se zapojit do společenského života, schopnost autoregulace a sebeovládání, vytvoření pracovních návyků, pozitivní náhled na život, emocionální vyrovnanost a také úspěšně dokončené vzdělání, jakožto základní předpoklad dalšího plnohodnotného života dítěte ve společnosti. Tyto cíle jsou pak rozepisovány v rámci jednotlivých výchovných zaměření.*⁷⁷

Ve školním vzdělávacím programu jsou stanoveny věkové kategorie, které jsou rozděleny následovně: předškolní věk, mladší školní věk, střední školní věk a starší školní věk. V těchto věkových kategoriích jsou určeny výchovné oblasti a konkrétní dovednosti, které si mají děti osvojovat. Jedná se o působení v oblastech osobní hygieny, volby a péče o oděv a obuv, provozu domácnosti, úklidu, údržby a domácích prací, ošetřování nemocného, životosprávy, rodinné a sexuální výchovy, základů vaření a zdravé výživy,

---

⁷⁵ Srov. PRCHAL, J. *Vychováváme děti*, s. 32-41.

⁷⁶ BLÍŽOVSKÝ, B. *Celistvé a otevřené pojetí výchovy*, s. 8.

⁷⁷ Geryková E. *Školní vzdělávací program*, s. 9.

dopravy, zásilek a telekomunikací, společenského chování, občanské výchovy, vzdělání a volby povolání.⁷⁸

---

⁷⁸ Srov. Geryková E. *Školní vzdělávací program*, s. 10-16.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 PEDAGOGICKÝ PRŮZKUM

Praktickou část nazývám pedagogickým průzkumem, neboť průzkumem zjišťuji fakta, která nevyjadřují vztahy mezi proměnnými, což je jedna ze tří podmínek výzkumu. Využívat v ní však budu postupy a strategie výzkumné metodologie.

Výzkumem v pedagogice rozumíme záměrnou a systematickou, pečlivě naplánovanou činnost vedoucí k zodpovězení kladených výzkumných otázek a vytváření nových poznatků. Systematizace, posuzování, navrhování postupů a metod výzkumu spadají do kategorie výzkumné metodologie.⁷⁹

Pro realizaci této praktické části jsem podle metodologie zvolil strategii kvantitativní, ke sběru potřebných dat jsem využil empirickou metodu strukturovaného dotazníku.

8.1 STANOVENÍ PROBLÉMU

V praktické části bakalářské práce se budu zabývat skutečnostmi souvisejícími s vedením dětí k samostatnosti v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Podstatou je zjištění, zda a v jaké míře jsou děti vedeny k samostatnosti v rámci přípravy na vstup do samostatného života.

V teoretické části je uvedena problematika stanovování konkrétních cílů výchovy ve školních vzdělávacích programech dětských domovů. Výsledky této práce by měly vést ke zhodnocení, zda jsou možnosti v oblastech vedení dětí k samostatnosti při přípravě na vstup do samostatného života uvedenými dětskými domovy využívány a zda by neměly být výchovné cíle rámcově, nebo alespoň metodicky stanoveny.

8.2 HLAVNÍ OTÁZKA

Prostřednictvím jednotlivých položek dotazníku jsem se v daných oblastech snažil zjistit, co je dětem při vedení k samostatnosti a výchově ke vstupu do samostatného života umožněno, jejich vědomosti i jejich mínění o vlastní připravenosti na tuto etapu života.

Hlavní otázka:

- **Jsou děti v dětských domovech Moravskoslezského kraje v daných oblastech vedeny k samostatnosti?**

Nastolenou otázku se budu snažit zodpovědět pomocí jednotlivých položek v dotazníku, zaměřených na oblasti:

---

⁷⁹ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 30-34.

- sebeobsluhy
- finanční gramotnosti
- samostatného bydlení

Zároveň se budu snažit zjistit, zda dětské domovy výchovně působí na děti v oblasti zájmových kroužků, dále zůstal-li podíl výchovného působení na děti i jejich vlastním rodinám. Na závěr uvedu hodnocení připravenosti na vstup do samostatného života, jak jej cítí děti samotné.

8.3 CÍLOVÁ SKUPINA

Cílovou skupinu pro vyplnění dotazníků tvoří děti a nezaopatřené osoby (dále jen děti) ve věku od 16 let, které jsou umístěny v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Tuto věkovou hranici jsem zvolil z důvodu předpokladu, že uvedená cílová skupina se svým věkem nejvíce blíží k opuštění dětských domovů a působení na ni by mělo být v souvislosti s přípravou na samostatný život nejintenzivnější. Věková hranice byla takto stanovena také z důvodu zjištění skutečností v dotazníku k položkám č. 17 a 18, které jsou věkově dané vyhláškou č. 438/2006 Sb., upravující podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Dotazníkové šetření bylo provedeno v měsících únor a březen 2014. Některé děti jsem oslovil osobně, jiné prostřednictvím vychovatelů dětských domovů po předchozím souhlasu ředitelů jednotlivých zařízení. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 81 dětí z 18 dětských domovů Moravskoslezského kraje uvedených v tabulce č. 2. Vyplnění dotazníků dětem nečinilo problémy, zodpovězení daných položek jim trvalo do deseti minut.

8.4 DOTAZNÍK

Dotazník byl sestaven z 20 jednoduchých otázek, které byly formulovány většinou jako strukturované, jedna nestrukturovaná. Formy odpovědí byly stanoveny dichotomické: ano - ne, i polytomické s více možnostmi.⁸⁰

---

⁸⁰ Srov. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*, s. 164-166.

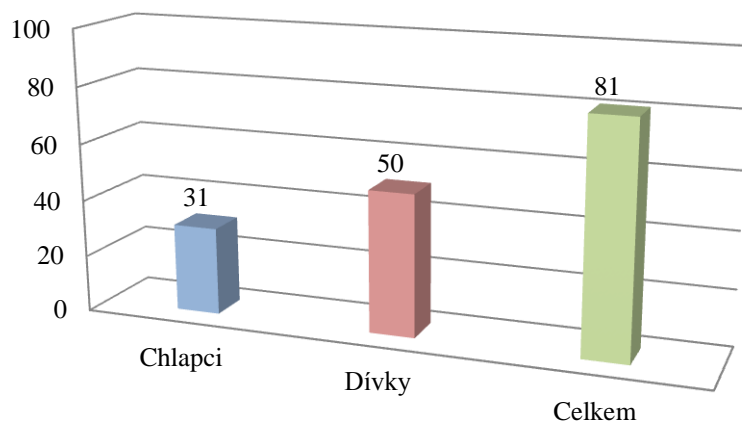
9 VYHODNOCENÍ POLOŽEK DOTAZNÍKŮ

K vyhodnocení jednotlivých položek dotazníků využijí grafických metod, výsledky budou zobrazovány v číselných hodnotách s uvedením četností, případně procentuálním vyjádřením zjištěných skutečností. Položky budou vyhodnocovat v návaznosti na oblasti, na které byly zaměřeny, s vyznačením čísel položek z dotazníku tak, jak byly dětem předloženy.

9.1 POHLAVÍ RESPONDENTŮ

Položka č. 1: Pohlaví. Dotazníky vyplnilo celkem 81 dětí, z toho 31 chlapců a 50 dívek.

Graf č. 2: Počet dívek a chlapců

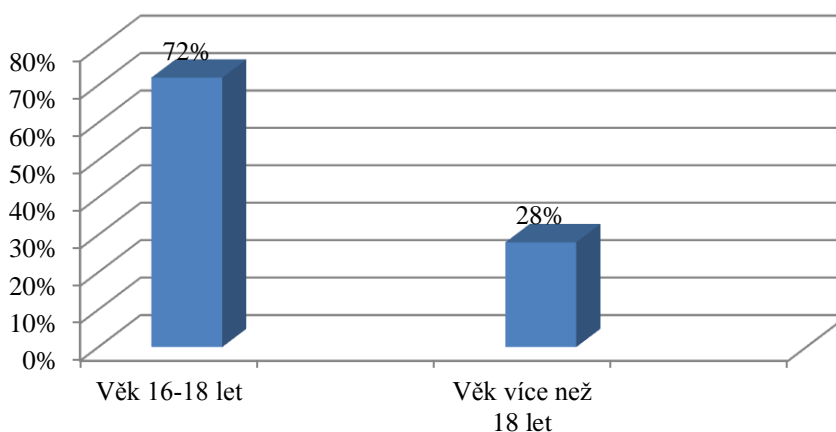
9.2 VĚK

Položka č. 2: Věk, byla rozdělena v dotazníku na tři části. Méně než 16 let, 16 až 18 let, více než 18 let. Dotazníky vyplněné dětmi mladšími 16 ti let nebyly vyhodnocovány, ani započítávány do celkového počtu respondentů z důvodu nesplnění podmínky stanovené věkové hranice pro vyplnění dotazníků. Z důvodu snadnějšího vyhodnocení a kontroly dané podmínky, byla tato položka v dotazníku zařazena na první místo. V tabulce č. 3 jsou uváděny počty dětí podle věku i pohlaví.

Tabulka č. 3: Počty dětí podle věku	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem
	n	n	n	%
Děti 16-18 let	18	40	58	72%
Děti více než 18 let	13	10	23	28%
Celkem	31	50	81	100%

Grafické zobrazení celkového počtu dětí podle věku vyjádřeno v procentech:

Graf č. 3: Počty dětí dle věku vyjádřeno v %

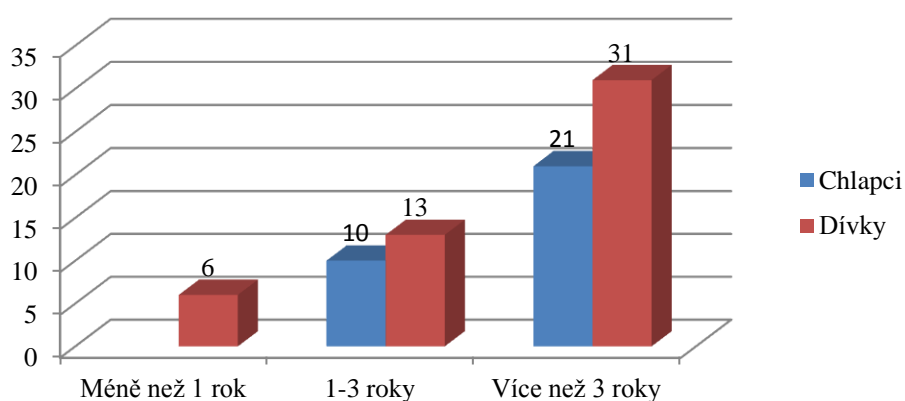

Z grafu je patrné, že nejpočetnější skupinou, která se podílela na vyplňování dotazníku, je skupina dětí ve věku 16-18 let se 72 % zastoupením.

9.3 DÉLKA POBYTU V ZAŘÍZENÍ

Položka č. 3: Délka pobytu v dětském domově. Touto položkou bylo zjištěno, že nejvíce dětí z dotazovaných je v zařízeních umístěno více než tři roky. Jedná se celkem o 52 dětí. V časovém rozmezí 1-3 roky je to 23 dětí, méně než 1 rok 6 dětí. V grafu jsou počty znázorněny podle pohlaví.

Graf č. 4: Počty chlapců a dívek podle délky pobytu v zařízeních

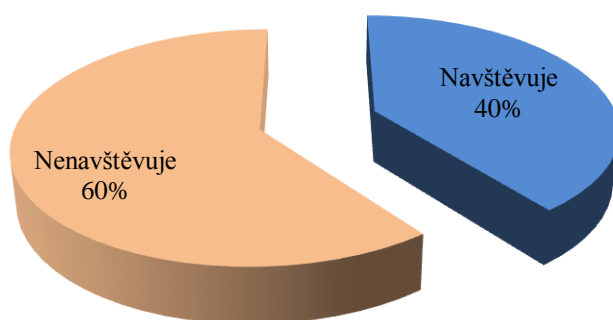

9.4 ZÁJMOVÉ KROUŽKY

Položky č. 4 a č. 5, byly zaměřené na zjištění zájmových kroužků v zařízeních. Tyto položky byly zadány za účelem zjištění, zda jsou děti, které byly osloveny k vyplnění dotazníků zapojovány v dětských domovech do zájmových kroužků a kterých.

Na otázku č. 4: Navštěvuješ v dětském domově nějaký zájmový kroužek?, z celkového počtu 81 odpovědělo 49 dětí, že žádný zájmový kroužek v dětském domově nenavštěvuje. Procentuální vyjádření je zobrazeno graficky.

Graf č. 5: Návštěvnost dětí zájmových kroužků v dětském domově

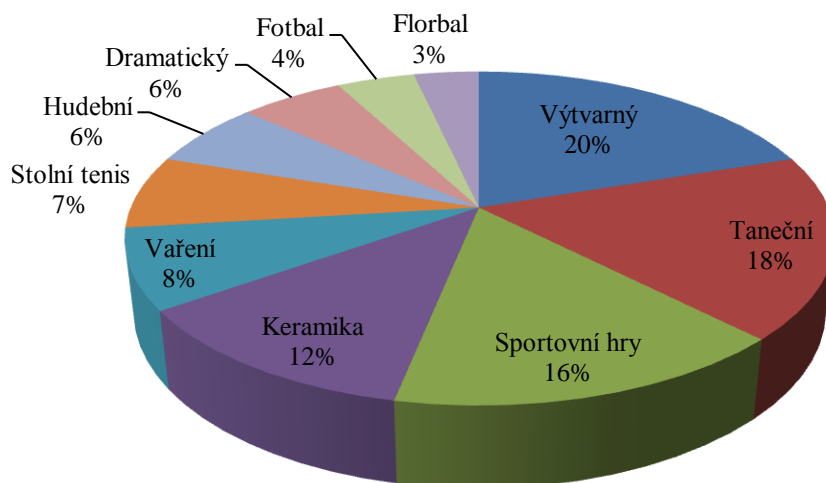

V položce č. 5: Vypiš názvy zájmových kroužků, které ve Vašem dětském domově znáš, měly děti vypsát názvy kroužků realizovaných v dětských domovech. Z celkového počtu dotazovaných vůbec neodpovědělo 18 dětí. Vyhodnocením odpovědí jsem zaznamenal celkem 28 různých názvů kroužků. Deset nejčastěji uváděných jsou uvedeny v následující tabulce:

Tabulka č. 4: Nejčtenější kroužky	
Název zájmového kroužku	počty
Výtvarný	28
Taneční	25
Sportovní hry	22
Keramika	17
Vaření	11
Stolní tenis	10
Hudební	9
Dramatický	8
Fotbal	6
Florbal	5

Grafické znázornění procentuálního zastoupení zájmových kroužků v zařízeních:

Graf č. 6: Kroužky

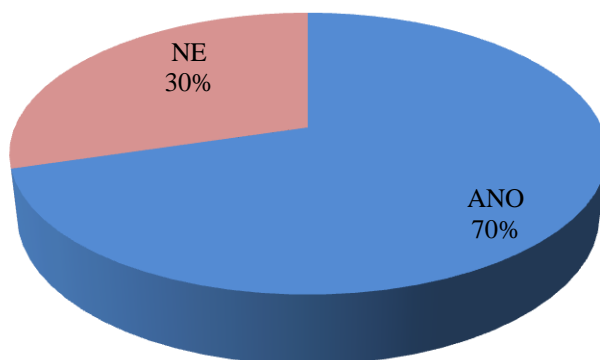

9.5 SEBEOBSLUŽNÉ ČINNOSTI

Položky č.: 6, 8, 12, 13, 14 byly zaměřené na zjištění, v jaké míře mají děti možnost rozvíjet samostatnost v sebeobsluze.

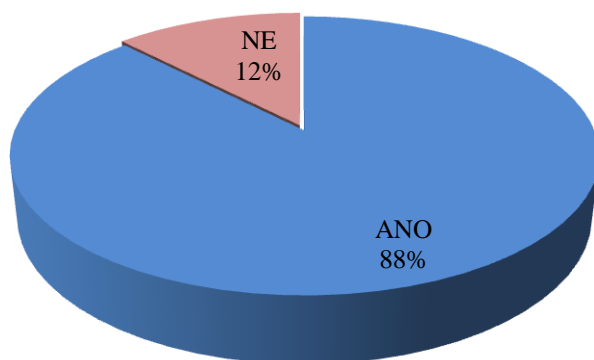
Na Položku č. 6: Máš v dětském domově možnost plánování stravy – jídelníčku, odpovědělo 57 kladně, záporně 24. Grafické znázornění vypadá následně.

Graf č. 7: Možnost plánování stravy

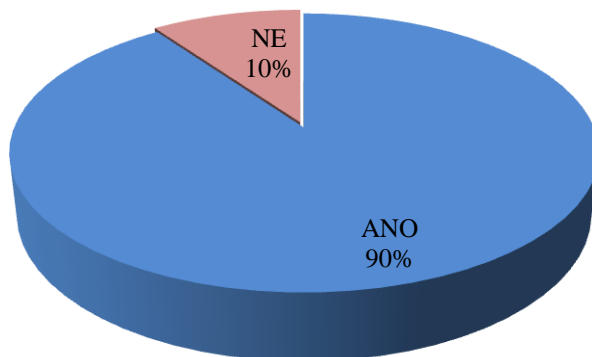
K položce č. 8: Máš v dětském domově možnost samostatného vaření jídel, podalo kladnou odpověď 71 a zápornou 10 respondentů.

Graf č. 8: Možnost samostatného vaření jídel

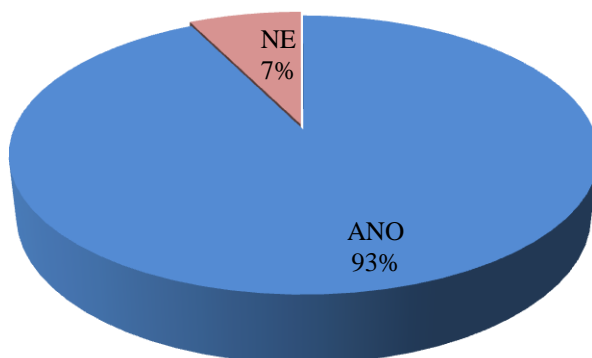
Na položku č. 12: Umíš nastavit program automatické pračky, odpovědělo 73 dětí kladně, 8 dětí záporně.

Graf č. 9: Dovednost nastavení programu pračky

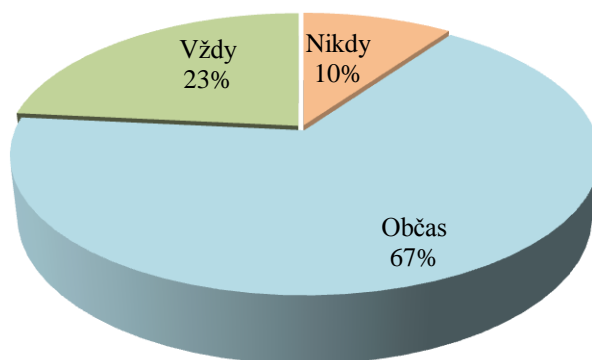
Položka č. 13: Máš možnost si prát prádlo v dětském domově sám, dopadla s počty 75 kladnými a 6 zápornými odpověďmi v oblasti sebeobsluhy nejlépe.

Graf č. 10: Možnost samostatného praní prádla

Na položku č. 14: Žehlíš si sám (sama) v dětském domově prádlo, odpovědělo 8 dětí nikdy, 54 dětí občas, 19 dětí vždy.

Graf č. 11: Možnost žehlení prádla

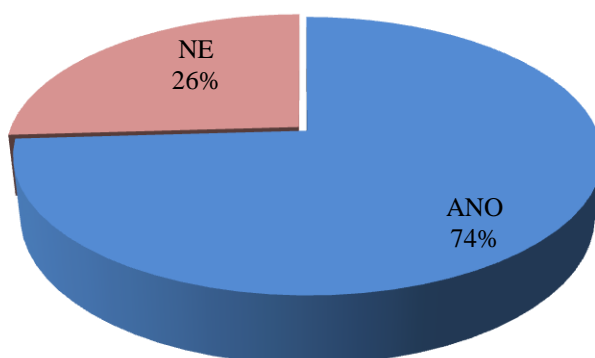

9.6 FINANČNÍ GRAMOTNOST

Položky č.: 7, 9, 15 byly zaměřeny na zjištění, zda děti mají možnost samostatného nakupování potravin čímž získávají přehled o cenách, hospodaření s penězi, znalost o výši minimální měsíční mzdy.

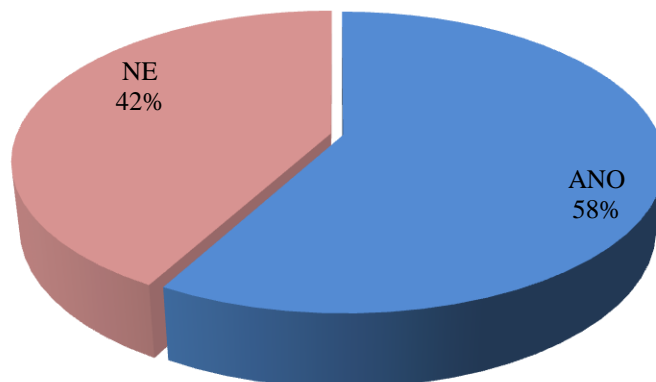
U položky č. 7: Chodíš samostatně nakupovat pro vaši rodinnou skupinu potravin, bylo zjištěno, že tuto činnost absolvuje 60, zbylých 21 respondentů nikoliv.

Graf č. 12: Samostatné nákupy potravin

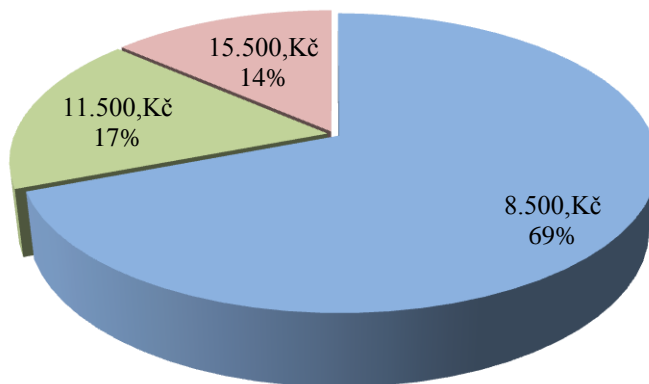
Položka č. 9: Máš (mimo peněz z kapesného) možnost hospodařit s penězi na celý měsíc, poskytuje přehled o počtech dětí majících možnost hospodařit s penězi. Tuto možnost má 47 dětí, 34 ne.

Graf č. 13: Možnost hospodaření s penězi na měsíc

K položce č. 15: Jaká si myslíš, že je zákonem stanovená minimální měsíční mzda zaměstnance, uvedlo 56 dětí správně částku 8.500, Kč.

Graf č. 14: Výše minimální měsíční mzdy zaměstnance

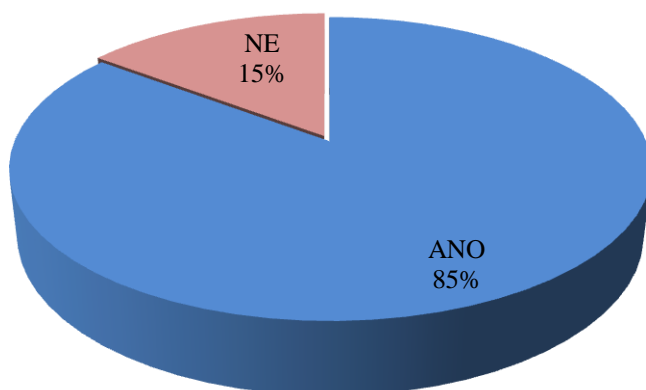

9.7 ZNALOST UMÍSTĚNÍ ÚŘADŮ

Položky č. 10 a 11 mají zaznamenat přehled dětí o umístění vybraných institucí.

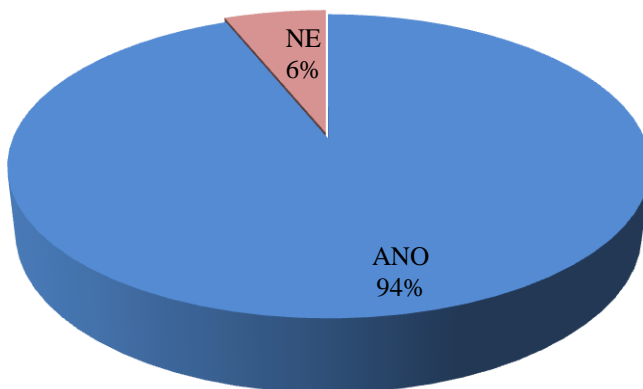
Položka č. 10: Víš, kde se nachází Úřad práce příslušný pro území, ve kterém se nachází tvůj dětský domov? Pro znalost o místě úřadu se vyslovalo 69 dětí, neznalých je 12.

Graf č. 15: Povědomí o umístění Úřadu práce

V položce č. 11: Víš, kde se nachází Městský úřad ve městě, ve kterém se nachází tvůj dětský domov, jsou počty znalých místa úřadu 76, neznalých je 5 dětí.

Graf č. 16: Povědomí o umístění Městského úřadu

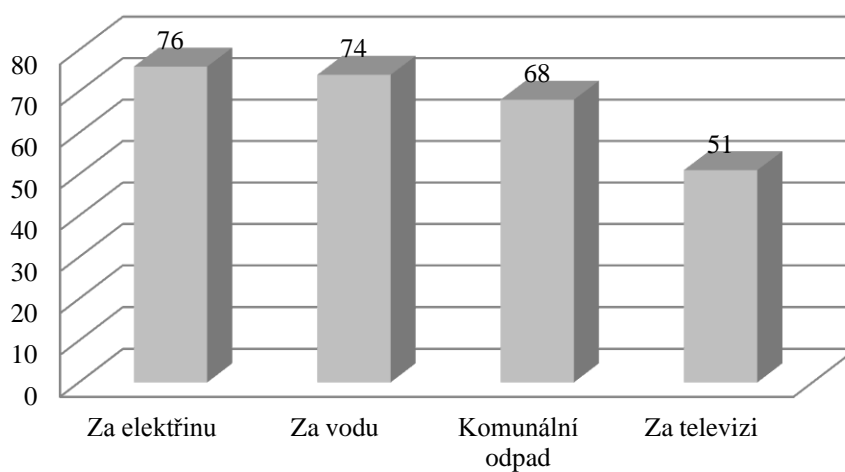

9.8 SAMOSTATNÉ BYDLENÍ

Položky č.: 16, 17, 18 byly zaměřeny na zjištění, zda mají děti možnost vyzkoušet si bydlení v samostatné bytové jednotce, povědomí o zřízení takové jednotky v dětském domově, znalost o poplatcích souvisejících s platbami při bydlení v bytě.

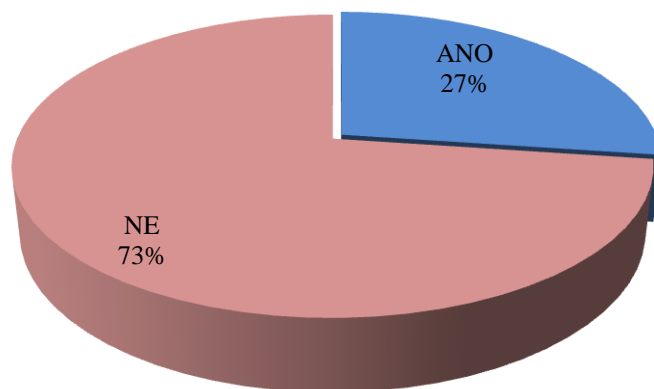
Na položku č. 16: Označ, které druhy poplatků se podle tebe platí při bydlení ve vlastním bytě, odpovídaly děti nejčastěji, že se platí za elektřinu. Správně označilo všechny poplatky 51 dětí, což činí 63%.

Graf č. 17: Znalost poplatků souvisejících s bydlením

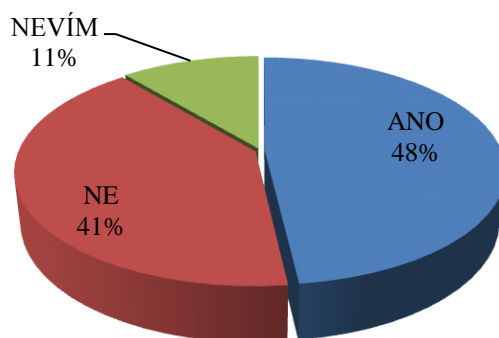
U položky č. 17: Měl (měla) jsi již v dětském domově možnost bydlení v samostatné bytové jednotce, byly zjišťovány počty dětí mající zkušenost se samostatným bydlením. Zkušenost potvrdilo 22 z celkového počtu dotazovaných dětí.

Graf č. 18: Zkušenost s bydlením v samostatném bytě

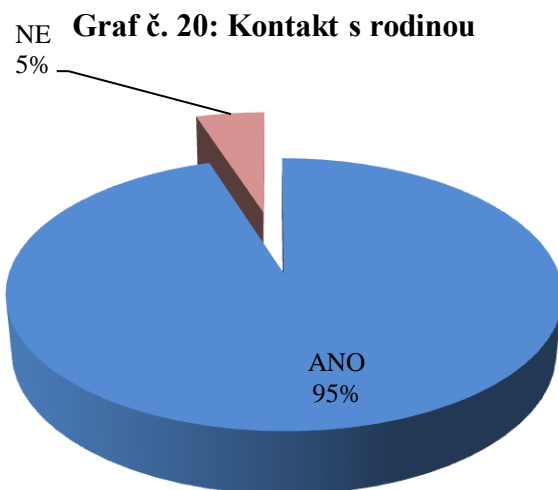
Položka č. 18: Je u vás v dětském domově bytová jednotka pro samostatné bydlení dětí zřízena, měla vést ke zjištění, zda mají děti povědomí o zřízení bytové jednotky k samostatnému bydlení v jejich dětském domově. Z celkového počtu je 39 dětem zřízení takové bytové jednotky známo, 33 dětí odpovědělo, že taková jednotka u nich zřízená není, 9 dětí nevědělo.

Graf č. 19: Povědomí o zřízení bytové jednotky v dětském domově

9.9 KONTAKT S RODINOU

Položkou č. 19: Máš možnost navštěvovat svou rodinu, jsem zjistil počty dětí, které tuto možnost mají. V kladných odpovědích předpokládám výchovné působení vlastní rodiny a do budoucna rovněž možnou pomoc v poskytnutí zázemí. Navštěvování vlastní rodiny potvrdilo 77 dětí, 4 děti nemají možnost rodinu navštěvovat.

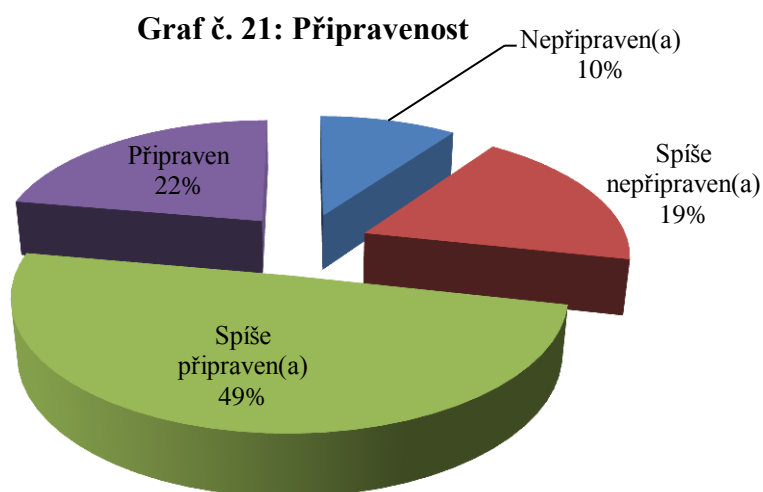

9.10 HODNOCENÍ PŘIPRAVENOSTI

Odpovědi na položku č. 20: Označ, co si myslíš o svém současném stupni připravenosti na samostatný život, mají poskytnout přehled o stupni připravenosti, jak jej vnímají samotné děti. Odpovědi jsou zaznamenány v následující tabulce:

Tabulka č. 5: Připravenost	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem
Nepřipraven(a)	2	6	8	10%
Spíše nepřipraven(a)	5	10	15	19%
Spíše připraven(a)	17	23	40	49%
Připraven(a)	7	11	18	22%
Celkem			81	100%

Grafické znázornění připravenosti vstupu do samostatného života dle respondentů:

Ze získaných údajů k této otázce vyplývá sebejistota v připravenosti u 22% dětí.

9.11 ZÁVĚRY PRŮZKUMU

Průzkumu se zúčastnilo celkem 81 dětí z 18 dětských domovů Moravskoslezského kraje. Jedná se o 15% dotázaných z celku ve vztahu k údajům měsíční statistiky o obsazenosti dětských domovů Moravskoslezského kraje ze dne 8.1.2014.

Celkový počet respondentů je tvořen 50 dívkami, z nichž 40 dívek je ve věku od 16-18 let a 10 nad 18 let. Dívky tvoří většinový podíl. Chlapců se do vyplnění dotazníků zapojilo 31, z toho 18 chlapců ve věku 16-18 let a 13 chlapců plnoletých. Ze všech oslovených je 72% dětí mladistvých.

Doba, po kterou jsou děti v dětském domově umístěny, je u 52 z nich v trvání delší než tři roky, v časovém pásmu 1-3 roky se jedná o 23 dětí, méně než 1 rok je v zařízení umístěno 6 dotazovaných.

Do zájmových kroužků pořádaných dětskými domovy je zapojováno pouze 40% z dotazovaných dětí, mezi nejčastější názvy kroužků, které děti v zařízeních znají, patří výtvarný, taneční, sportovní hry, keramika, vaření, stolní tenis, hudební, dramatický, fotbal a florbal.

V oblasti sebeobslužných činností je 70% dětí zapojovaných do plánování stravy, 88% má možnost samostatného vaření jídel, 90% umí nastavit program automatické pračky, 93% je umožněno samostatné praní prádla, 90% z dotázaných si své prádlo žehlí.

V oblasti finanční gramotnosti je zapojováno 74% respondentů do samostatného nakupování potravin, čímž mají možnost zjišťovat a srovnávat jejich ceny, 58% má možnost hospodařit s určitou finanční částkou na celý měsíc, 69% dětí je obeznámeno s minimální výší měsíční mzdy zaměstnance.

Další oblastí je oblast samostatného bydlení. V této oblasti má znalosti o hrazení poplatků souvisejících s bydlením 63% dětí. Pouze 27% dětí ze všech dotázaných má v rámci dětského domova zkušenost s bydlením v samostatném bytě a 48% má povědomí o existenci samostatné bytové jednotky v zařízení.

Ve znalostech umístění úřadů je 85% dětí znalých umístění úřadu práce, 94% o umístění městského úřadu. Ze všech dotazovaných dětí jich má 95% možnost kontaktů se svou vlastní rodinou.

V otázce připravenosti na vstup do samostatného života se cítí být 22% dětí připravených, 49% se cítí spíše připravených, 19% spíše nepřípravených a 10% nepřípravených.

Vyhodnocením dotazníkových položek ve stanovených oblastech sebeobsluhy, finanční gramotnosti a samostatného bydlení jsem dospěl k závěru, že oslovené děti v dětských domovech Moravskoslezského kraje jsou vedeny k samostatnosti. Porovnáním výsledků jsem však zjistil značné rozdíly týkající se počtů vedených dětí k samostatnosti v daných oblastech.

Porovnáním dílčích činností v jednotlivých oblastech bylo zaznamenáno, že nejvíce je na děti působeno v oblasti sebeobsluhy, kde je z průměru všech začleněných činností patrné zapojení 86% dotazovaných dětí. V Oblasti finanční gramotnosti bylo z průměru činností týkajících se samostatných nákupů potravin a možnosti hospodaření s penězi zjištěno, že v tomto směru je působeno na 66% dotazovaných. Do vyhodnocení oblasti samostatného bydlení jsem zařadil položku týkající se praktické zkušenosti s bydlením v samostatném bytě. V této oblasti má zkušenost pouze 27% ze všech dotazovaných dětí.

Tyto výsledky mohou být obrazem pocitů dětí, jak samy vnímají svou připravenost na vstup do samostatného života, když pouze 22% dětí má pocit jistoty a cítí se na tuto etapu života připraveno.

ZÁVĚR

Děti vychovávaných mimo vlastní rodinu v dětských domovech je stále velké množství. Na jejich výchově se podílejí kvalifikovaní pedagogičtí pracovníci, v některých případech má možnost výchovného působení i jejich vlastní rodina, i když tato možnost je časově omezena dobou návštěvy u ní.

Role dětských domovů ve vztahu k dětem dle zákona spočívá v zajištění náhradní výchovné péče v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání, plnění úkolů výchovných, vzdělávacích a sociálních, zajištění plného přímého zaopatření. Z praktického hlediska by měli pedagogičtí pracovníci na děti působit tak, aby byly postupně připravovány na vstup do samostatného života. Působení v tomto směru umožňuje dětským domovům Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Ta umožňuje zřídit v zájmu přípravy dětí na budoucí samostatný život v dětských domovech jednu nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování dětí, které se na odchod ze zařízení připravují. Rovněž umožňuje zapojovat děti do přípravy celodenní stravy nebo provádění nákupů potravin. V jaké míře je v těchto směrech na děti působeno a jak jsou tyto možnosti využívány, je patrné z výsledků průzkumu, které jsem uvedl v praktické části bakalářské práce.

Ve vedení dětí k samostatnosti a jejich přípravě na budoucí samostatný život vidím rezervy. Řešení, které by mohlo přispět ke zlepšení působení v tomto úseku výchovy, spatřuji v rámcovém usměrnění oblasti výchovných cílů ústavní výchovy. Ty je potřeba vymezit a konkretizovat tak, aby byly jednotným podkladem pro tvorbu školních vzdělávacích programů dětských domovů, čímž se mohou stát částečnou zárukou toho, že působení na dítě v oblastech výchovy spočívající ve vedení k samostatnosti s ohledem na jeho individualitu, bude dostačující.

Výsledky průzkumu mohou mít pozitivní vliv na sebereflexi pedagogických pracovníků, ale i dětí samotných. Pro pedagogické pracovníky může mít význam například v tom, že se budou mít možnost seznámit s konkrétními oblastmi výchovy, ve kterých je na samostatnost dětí působeno méně a na ně se zaměřit. Pro děti význam spočívající v uvědomování si věcí, které zatím neznají a ve kterých by se mohly zdokonalovat.

Mně osobně přinesly odpovědi dětí na dané položky v dotazníku zpětnou vazbu o míře výchovného působení v popsáných oblastech. Díky jejich vyhodnocení si mohu uvědomit možné nedostatky v systému i ve vlastním výchovném působení na děti a při své práci se více zaměřit na podceňované oblasti výchovy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BLÍŽOVSKÝ, B. *Celistvé a otevřené pojetí výchovy*. Druhé vydání. Brno: Konvoj, 1994. 23 s. ISBN 80-85615-30-4.
2. BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*. První vydání. Praha: Zvon, 1996. 213 s. ISBN 80-7113-169-5.
3. BŮŽEK, A.; MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. První vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 170 s. ISBN 80-244-0054-5.
4. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2011. 240 s. ISBN 978-80-262-0030-7.
5. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. První vydání. Praha: Portál 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
6. HORKÁ, H.; HRDLIČKOVÁ, A. *Výchova pro 21. Století. Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, 1998. 101 s. ISBN: 80-85931-54-0.
7. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. První vydání. Praha: Grada, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
8. JANIŠ, K.; KRAUS, B.; VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. Čtvrté vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 878-80-7041-371-5.
9. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. První vydání. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7267-871-5.
10. KOMINAREC, I. *Úvod do pedagogiky volného času*. Prešov: Grafotlač, 2003. 113 s. ISBN 80-968608-5-2.
11. LANGMAIER J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Druhé aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
12. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. První vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310.
13. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Třetí vydání. Praha: Portál, 2000. 143 s. ISBN 80-7178-494-X.
14. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. První vydání. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
15. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80 85282-83-6.
16. MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Druhé aktualizované a upravené vydání. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-80-262-0000-0.

17. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Druhé, rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
18. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
19. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
20. PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. První vydání. Ostrava: Amosium servis, 1995. 234 s. ISBN 80-85498-27-8.
21. PRCHAL, J. *Vychováváme děti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 199 s.
22. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. První vydání. Praha: Portál, 1997. 496 s. ISBN 80-7178-170-3.
23. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Čtvrté aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
24. PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Druhé vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. 45 s. ISBN 80-210-3469-6.
25. SEKERA, J. *Úvod do teorie výchovy*. Ostrava: Ústav celoživotního vzdělávání a rozvoje při PdF OU, 1996.
26. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 328 s. ISBN- 978-80-247-1821-7.
27. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Druhé doplněné vydání. Brno: Print-Typia Brno, 2001. ISBN 80-86384-00-4.
28. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. První vydání. Praha: Aula, 1999. 268 s. ISBN 80-902667-6-2.
29. VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*. První vydání. Praha: Nakladatelství H&H, 2005. 175 s. ISBN 80-86022-70-X.

ZDROJE

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rejstřík škol a školských zařízení (verze 2.32)*. MŠMT ČR [online]. 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupný z WWW: <http://rejskol.msmt.cz/>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Výkonová data o školách a školských zařízeních – 2003/04-2012-2013. Tab.9: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – zařízení ve školním roce 2003/04-2012/13*. MŠMT ČR [online]. 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vykonova-data-regionalniho-skolstvi-za-obdobi-2003-04-2012>.

Česko (Československo). Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104 ze dne 6. února 1991, o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991, částka 22, s. 502-512. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2434>.

Česko. Česká národní rada. Usnesení č. 2 předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1993, částka 1, s. 17-23. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>.

Česko. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In *Úplné znění zákonů, Školství č. 950*. Ostrava: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-974-1.

Česko. Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2006, částka 142, s. 6073-6081. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4988>. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 401 ze dne 5. září 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2012, částka 147, s. 5090-5139. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=25247>.

Česko. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In *Úplné znění zákonů, Školství č. 950*. Ostrava: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-974-1.

Česko. Zákon č. 561/2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Úplné znění zákonů, Školství č. 950*. Ostrava: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-974-1.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 - 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. MŠMT ČR [online]. 2014 [cit. 2014-02-23] Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani?highlightWords=prevenci+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD>

Měsíční statistika ke dni 8.1.2014. Informace poskytla pracovnice DDÚ Bohumín Šunychl, paní Mlynkecová dne 17.1.2014.

Školní vzdělávací program. Informace poskytla ředitelka Dětského domova v Novém Jičíně paní Mgr. Geryková.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Vyhodnocení dotazníků

DOTAZNÍK PRO BAKALÁŘSKOU PRÁCI

Určen mládeži od 16 let

Dobrý den, jmenuji se František Hasalík, jsem studentem 3. ročníku oboru Sociální pedagogika, který studuji na Cyrilometodějské teologické fakultě, Univerzity Palackého v Olomouci. Součástí výstupu studia je bakalářská práce, kterou píšete na téma *Dětský domov a jeho role v přípravě dětí a mládeže na samostatný život*. Dotazník je zcela anonymní, má 20 otázek a je zaměřen na pobyt dětí v dětském domově. Za vyplnění dotazníku vám děkuji.

Odpovědi zakřížkuj - X

1. Věk:

- méně než 16 let
- 16 - 18 let
- více než 18 let

2. Jsem:

- chlapec
- dívka

3. Délka pobytu v dětském domově

- méně než 1. rok
- 1-3 roky
- více než 3 roky

4. Navštěvuješ v dětském domově nějaký zájmový kroužek?

- ANO
- NE

5. Vypiš názvy zájmových kroužků, které ve vašem dětském domově znáš

.....

.....

6. Máš v dětském domově možnost plánování stravy – jídelníčku?

- ANO
- NE

7. Chodíš samostatně nakupovat pro vaši rodinnou skupinu potraviny?

- ANO
- NE

8. Máš v dětském domově možnost samostatného vaření jídel?

- ANO
- NE

9. Máš (mimo peněz z kapesného) možnost hospodařit s penězi na celý měsíc?

- ANO
- NE

(Otoč na druhou stranu)

10. Víš, kde se nachází Úřad práce, příslušný pro území, ve kterém se nachází tvůj dětský domov?

- ANO
- NE

11. Víš, kde se nachází Městský úřad ve městě, ve kterém se nachází tvůj dětský domov?

- ANO
- NE

12. Umíš nastavit program automatické pračky?

- ANO
- NE

13. Máš možnost si prát prádlo v dětském domově sám?

- ANO
- NE

14. Žehlíš si sám (sama) v dětském domově prádlo?

- nikdy
- občas
- vždy

15. Jaká si myslíš, že je zákonem stanovená minimální měsíční mzda zaměstnance

- 8.500, Kč
- 11.500, Kč
- 15.500, Kč

16. Označ, které druhy poplatků se podle tebe platí při bydlení ve vlastním bytě

- za vodu
- elektřinu
- za komunální odpad
- za televizi

17. Měl(a) jsi již v dětském domově možnost bydlení v samostatné bytové jednotce?

- ANO
- NE

18. Je u vás v dětském domově bytová jednotka pro samostatné bydlení dětí zřízena?

- ANO
- NE
- NEVÍM

19. Máš možnost navštěvovat svou rodinu?

- ANO
- NE

20. Označ, co si myslíš o svém současném stupni připravenosti na samostatný život

- nepřipraven(a)
- spíše nepřipraven(a)
- spíše připraven(a)
- připraven(a)

VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI			
OTÁZKA	CHLAPCI	DÍVKY	CELKEM
1. ☐ méně než 16 let ☐ 16 - 18 let ☐ více než 18 let			
	18	40	58
	13	10	23
2. ☐ chlapec ☐ dívka	31		31
		50	50
3. ☐ méně než 1. rok ☐ 1-3 roky ☐ více než 3 roky			
		6	6
	10	13	23
	21	31	52
4. ☐ ANO ☐ NE	14	18	32
	17	32	49
5. výtvarný taneční sportovní hry keramika vaření stolní tenis hudební dramatický fotbal florbal			28 25 22 17 11 10 9 8 6 5
6. ☐ ANO ☐ NE	21	36	57
	10	14	24
7. ☐ ANO ☐ NE	23	37	60
	8	13	21
8. ☐ ANO ☐ NE	26	45	71
	5	5	10
9. ☐ ANO ☐ NE	18	29	47
	13	21	34
10. ☐ ANO ☐ NE	26	43	69
	5	7	12
11. ☐ ANO ☐ NE	29	47	76
	2	3	5

12.			
☐ ANO	25	48	73
☐ NE	6	2	8
13.			
☐ ANO	29	46	75
☐ NE	2	4	6
14.			
☐ nikdy	6	2	8
☐ občas	23	31	54
☐ vždy	2	17	19
15.			
☐ 8.500, Kč	20	36	56
☐ 11.500, Kč	7	7	14
☐ 15.500, Kč	4	7	11
16.			
☐ za vodu	30	44	74
☐ elektřinu	28	48	76
☐ za komunální odp.	28	40	68
☐ za televizi	20	31	51
17.			
☐ ANO	9	13	22
☐ NE	22	37	59
18.			
☐ ANO	11	28	39
☐ NE	15	18	33
☐ NEVÍM	5	4	9
19.			
☐ ANO	30	47	77
☐ NE	1	3	4
20.			
☐ nepřípraven(a)	2	6	8
☐ spíše nepříprav.	5	10	15
☐ spíše připraven(a)	17	23	40
☐ připraven(a)	7	11	18